

Лилјана Макаријоска

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, УКИМ – Скопје
Македонска академија на науките и уметностите
makarijoska@imj.ukim.edu.mk

СОБИРАЧКАТА ДЕЈНОСТ НА МАРКО ЦЕПЕНКОВ КАКО ИЗВОР ЗА ЕТНОЛИНГВИСТИЧКИ ИСТРАЖУВАЊА

Собирачката дејност на неуморниот запишувач и прераскажувач на народни умотворби, Марко Цепенков (1829 – 1920), има непроценливо значење не само од фолклористички, етнографски, туку и од јазичен аспект, со оглед на тоа што во богатата ризница има зачувано приказни и други фолклорни жанри: пословици и поговорки, верувања и клетви, благослови, баења, соништа и нивни толкувања, детски игри и друг јазичен и етнологски материјал. „Раскажувачите“ од кои Цепенков ги слушал и запишувал фолклорните и етнологските материјали биле од: Битолско, Скопско, Штипско, Велешко, Дебарско и др., но, сепак, претежно од Прилепско, зашто „Цепенков си е дома и свој, најсуверен и најавтентичен кога раскажува за животот во својата средина, за луѓето секојдневно видувани, за нивните егзистенцијални услови на живеење, начин на однесување, мислење, зборување, за односите меѓу нив во семејството и во општеството, особено за социјалните односи, со јасен став и определеност на страната на сиромасите, на кои и самиот од мал им припаѓа...“ (Иљоски 1981: 88).

Посветен на фолклорната традиција, Цепенков како животна цел си ја поставил макотрпната собирачка дејност „за доброто на народот“. Објавените десет тома¹ на Цепенковото велелепно дело, претставуваат извор за истражување од различни аспекти².

¹ При цитирањето на примери од собраните дела на Цепенков, во нашиов труд ќе се посочува само бројот на томот и страницата.

² На неговото творештво се посветени повеќе монографски и други трудови (Конески 1981: 335–342, Јашар-Настева 1979: 17–49, 1980: 87–96, Саздов 1974, Митева 1992: 139–146, Велковска 2018: 40–55, Аго 2006 и др.).

Цепенков верно го пренесува менталитетот на својот народ, а при запишувањето го вткајува и својот јазичен израз, заштитувајќи од забравот многу архаични, дијалектни зборови од народната култура, варирајќи ги нивните значења, а употребува и турски, грчки и други заемки, навлезени во непосреден контакт со припадници на други народи, од различни причини – за означување нови поими, административни и други називи што се употребувале под туѓа политичка власт.

Лексиката го одразува општонародниот живот во регионот, домот, живеалиштето, на пр. *градежни материјали*, *йаишииша*, *куќа*, *йомошни објекти*, *йокукнина*: вар ‘печен варовник’, песок ‘ситни каменчиња, градежен материјал’, тули ‘сидарски градежен материјал добиен со обликување, сушење и печење на глина, песок и вода’: тогај вар праел царот со мајсторите, и од варта од прстите летнале две грутчиња (4: 99), Се пазарило момчето тамо да носи: вар, песок, тули и камен (3: 284), Набргу земал царот мотиката да праит вар и лопатата да му подаат вар на мајсторите (4: 98), пардија ‘голема стара ќерамида’: Куќата је покриена, прво со пардии дебели и пардиите околу една педа кал има наакано, едно да држи за зиме топло и друго да неќи да знаи за запалување (10: 129), друм ‘пат’: се погодиле да врват по друм со тоарени маски, со вино, ракии, масло и друзи срчени работи (6: 199), Кондисал еден кирација една вечер во еден ан на некој друм (6: 60), бина ‘зграда’: тргна да бара кај што се праи некоја бина голема за да носи песок и камење (3: 162), плевна ‘објект за плева, слама, сено и сл.’: Коњо извајте го од плевна, да би Господ ве отепал мори (6: 229), дирек ‘потпорен столб, греда’: Умре старио, падна од куќата диреко (8: 105), авлија ‘отворен простор како дел на куќата; ограда, сид околу куќата’: отворени бидејќи портите, влегоа во големата авлија (2: 273), бунар ‘ископана длабока јама за вадење подземна вода’: нашол еден бунар многу длабок (2: 211), при сè што паднала (жената) во длабокио бунар, се начекала на раце од гаоло (4: 276), гускарница ‘ограден простор за чување гуски’: Го моли царо (помалио зет) да му прости што го клал во таа гускарница (2: 278), Слушај вамо, моја домаќинко, ова момче што ти го праќам да му ’и даиш гуските да ’и пасит, и по еднаш на ден леб да му даваш. Во гускарницата да лежит (5: 215), але ‘нужник’: ќе му клаат три чесни лук под перница, да стојат три ноќи и ќе ѝ фрлат в але (9: 279), Ја кога одам на але, еден саат не можам да свршам работа (6: 103), Слушај вамо, моја домаќинко, ова момче да го тераш алето да го фрлат (5: 215), го помолила (сестрата) бездриѓано да је го прати еден час детето да је кажит алиње-то за да излезит понадвор (6: 32), куќарка ‘куќа’: си имале една куќурка и околу куќурката една голема јаболкница (4: 197), сид ‘дел од

куќа, зграда и др. врз којшто лежи покривот или дел што го преградува внатрешниот простор': Куќата је праена од плитари, со четири сидои, двата (преднио и заднио) долзи од колку што му треба на домаќино да е долга (голема) куќата, а друзите два сида се куси (10: 129), баца 'оцак; прозорче на покрив од куќа': Коа ќе те сака к'смето, и од баца ќе ти дојди арното (8: 247), Му се вкачил еден арамија на куќи на еден бавчанција за да му слези од баца на греди и да му го укради луко (6: 64), Стани домаќине, работи, ами вака со лежење зер чекаш од баца Госпо да ти даи, ха? (3: 315), Нек'сметлијата не бендисал да седи во таа пуста куќа и баците без покрив (3: 297), Згора на куќата има две-три баци и тије спроти сонце сет напраени за видело да има во куќата (10: 129), сацак 'стреа': Саѓи ако паднат од оцак или од сацак, чекај дождовите (9: 73), басамак 'скала': најдолниот басамак сет луѓето како тебе најсиромаси, а друзите басамаци за богатите (4: 80), порта 'влезна врата': коа влегол ато тоарен со дрва в порта се погодил чорбацијата да седи на пенцере (5: 75), поминал еден еќим пред портата, та го викнала и го прашала дали знаит некој лек за да роди челад (2: 167), мандало 'чивија за затворање врата': Дошол до портата, турнал на мандало да отворит (5: 309), килит 'катанец': Заклучени секакви катанци френк-килити (9: 33), одаја 'соба': го однесол дома, та го клал на големата одаја (3: 124), влегла во една друга одаја и се променила со женцките алишта (3: 63), одајче 'сопче': Свекор ти ќе те симнит од коњо и в раце ќе те внесат во едно шарено одајче (6: 28), визба 'подрум': Снаава отишла визба, 'и испуштила сите бочви со вино и со ракија (2: 161), килер 'визба, остава, подрум': Помеѓу тој сид има од десната страна еден килер, кај што си чуваат бочвите, каците и друзи работи (10: 129), тланик 'место покрај огништето': Коа ќе влезеш во кучната врата за вкуќи, од десната страна је огништето, близу до кусијо сид напрасно на колку еден аршин. Тоа место се вика тланик (10: 130), кат 'место покрај огништето': оддесно и одлево од огништето се викаат кат (10: 130), катиште 'простор во куќа': Умре свекрвата, се раширија катиштата (8: 105), пондила 'штала во селска куќа, поголема просторија во која живее семејството со ограден, изделен дел за добитокот во долниот дел', говедарник 'просторија во која се чуваат говеда': од левата страна на куќата се викаат пондила. Во пондилата лежат волоите орати, коњите тоарни, а пашитото имање (живата стока) лежат во гоедарнико (10: 130), амбар 'дрвена градба, сандак за жито и брашно': има напраено околу неа и плевна, трло... амбар за жито, кошеи за царевка (10: 129), кошара 'просторија со сидови од праке облепени со кал, за чување добиточна храна, но и за друго: ковчези, разбој и сл.': На друга страна ќе видиш неколку коша-

ри праени, кај што си имаат момите ковчезите со руото (10: 130), долап 'остава за покуќнински предмети, всидан шкаф': И го донесоа и го кладоа в долап да е стоит (2: 199), На мачорчето очите во глаата му играле и уште првата вечер беше го надушило оти има глушец во долапо (2: 65), покуќнина 'мебелот и сите предмети во една куќа': За ошто мори, стара мајко, си продааш сета покуќнина? (5: 279), сандалија 'столица': ќе се наредат децата седнати насеми на зелена трева али дома на сандалиии (9: 364), бочва 'големо буре', бочве 'буренце': некоаш и ние сме имале, дедо, полни амбари со жито, со брашно, бочви полни со вино и ракија (4: 156), Од голема лутина ја затворил царо неа со детето во една бочва та и врлил в море (2: 267), го туриле грозјето во бочвите што и полнеле секоја година (5: 87), Еднио кради си пари и пуштај си во едно бочве со киселина слаба (6: 59), бурило 'дрвен сад за течности, со долгнавест облик, со два газера, погоден за товарање добиток': Бурило се полни раќија или вино и се тоара на коњ (10: 48), крбла 'дрвен сад со чеп, потесен од каца, што служи за гмечење грозје': Крблата сет широки усти, а газеро (јаторо) тесни. Со крблата грозје носат и друго (10: 48), кобел 'дрвен сад со долгнавесто дно за чување вода, млеко, кајмак и др.': Кобел што молзи млеко од овците; има и кобли што носат млеко тоарени на самар; тие кобли се затворени одозгора, само по една дупка имаат колку за турање млекото и се врзани со обрачи (10: 48), бутин 'дрвен сад во кој се бие млекото за добивање масло и матеница': Бутин што матат маштеница (10: 48), Момчето, дури си отиде дома, отекло како некој бутин (2: 223), копанка 'корито, голем сад за месење леб': Како на копанка ранет (8: 143), ноќви 'сандак за чување леб': да појдиш при Бога да му се молиш за да ни благосоит ноќвите да не ни се свршуа лебо (4: 136), нашле едни ноќви (ковчег за леб што месат) без газер; во ноќвите нашле едно грне и тоа без газер (6: 105), тарун 'дрвена тркалезна направа за месење леб': Таруно ет од секоја големина од една штица напраен, со една рачка од истата штица; на таруно го клаваа лебо коа ќе го печат во црепната (10: 177), клала ситото да сеит брашно, и тоа наопаку, и брашното коа го сееше – едно паѓаше на тарун, друго наземи (2: 185), Четвртата вечер застапа помеѓу нив една свездичка за да му свети колку да му се види да вечераат и му се ставило еден тарун (4: 84), сукало 'дрвено цилиндрично стапче со кое се сучат кори': Сукало ет околу пет педи долго и дебело колку еден прс; со него сучат секакви кори за зелници и друго (10: 177), трпеца 'маса за јадење, маса наместена со јадења': Триста маани је нашол (мажо на жената) во трpezата кревање, во метењето трошки (5: 346), софра 'ниска тркалезна маса за јадење': Се ставила софрата, та донесле турли бе турли ракии и ме-

зиња (2: 27), синија ‘ниска, тркалезна маса за јадење’: Курдисала таа позлаќена синија, со секакви слатки мезиња (3: 155), верушки ‘верижник’: За урочено дете, да се измијат верушките што сет над огниште и со таа вода да се измиет детето (9: 276), пирустија ‘железен триножник за готвење на отворен оган’: Празна пирустија не чинело на огне да стоит откога ќе симнат ѓумо (9: 72), вршник ‘сач, метален поклопец под кој се пече леб’: Како вршник пече сонцето (9: 208), аранија ‘вид котел’: ако сакаш да ти идам секоја вечер да клаиш една аранија вода да зоврие (3: 264), казан ‘голем, длабок бакарен сад со тркалезна форма за загревање, готвење, перење и сл.’: Да каснам едно мезе од казано – му рекол на акчибашијата јадачот – акчибаши, али да не каснам? (3: 107), тепсија ‘голем и плиток калаисан бакарен сад во кој се пече зелник, пита, погача’: Ах, Господи, дали ќе имам кќсмет да ја вчепкам онаа тепсија (3: 37), Си ја втупило в пазуа тепсијата (3: 37), саватлија ‘нашарена голема тепсија што служи и како синија за јадење’: Тепсијата се викат саватлија. И тие синии се на многу бојоји. Има големи околу метроипол, со чудни шарби; во богатите куќи има за ручање и вечерање такви тепсии (10: 54), табак ‘бакарно гравирано саанче, блудец’: Табаци има неколку бојоји – и поголеми и помали, со секакви шарќи нашарани, шарќите сет копаница во бак’ро (10: 54), блудец ‘коливо’: Со табако носат у нас пченица за умрен чоек и тогај се вели блудец. „Многу блутци имаше црква“, велат жените (10: 54), Блудецот со шишенцата им се раздаваше на луѓето на црковната врата и после целиот еснаф одеше прво кај устабашијата дома за да му речат „за многу години“ (10: 24), решмелија ‘леѓен со капак издупчен за да тече водата внатре кога се потура за миење раце (пред јадење)’: Леено јет со капак решмеллија, сио капак со дупќи за да тече водата во леено, коа се потура вода за да се мија раце со ибрико (10: 55), каца ‘голем, дрвен сад, стегнат со обрачи, на дното проширен, а на горната страна отворен’: И каци има многу бојнои (10: 48), Еве јас кај му прам (на сина ми) една каца попара со благо млеко (2: 232), Собрал предената Ристос, ’и клал во големата каца, кај што вапсуаа саде црно, му турил боите на едно (4: 107), аван ‘сад за толчење’: Во аван вода не се пие (4: 85), сито ‘направа за сееење брашно и сл.’: Сомлеа (луѓето) од новата пченица брашно, месија бели погачи (4: 149), клала (бабата) ситото да сеит брашно, и тоа наопаку (2: 185), Еден воденичар мошне крадел брашно од тие што мелеле у него (2: 54), ваган, ваганче ‘чинија, каленица’: му турил анцијата еден ваган грав (6: 60), Ставила вдојцата софрата, клала лебо и вагано со грао на софра (4: 153), Го грабнал (бего) вагано со киселото млеко и го удрил по сурато (6: 118), му донесол во еден ваган мед и му го ставил пред него (6: 145), кладоа

троа солца во едно ваганче (2: 246), барде, бардаче 'земјен сад за вода': невестата беше го клала прстено во бардачето (2: 130), дошла една од самовилите за да залеит едно барде вода (2: 130), грне 'земјен сад за готвење со една или со две рачки': Терзијата со закрпено алиште одит, а грнчаро со скршено грне (8: 100), чанак 'земјен сад': Ами тој има триста чанака и шестотини кашика! (6: 121), ќуп 'голем земјен сад': а бре, ами ти не си пуштал пари во ќупо? (6: 56), караванче 'бакарен сад со две рачки (како тавичка) за правење јадење за на фурни': има и мали и големи, со две рачки (10: 55), ибрик, ибриче 'бакарен сад за вода': Зел ибрико и леенот и му потурил вода на момчето да си измијат раце (2: 249), ибрик за вода, полевање раце, образ и друго миење (10: 56), тенекециите многу нешта праеа: ... ѓумои, ѓумчиња, ибрици, ибричиња, леени (10: 55), ѓум, ѓумче 'бакарен сад за вода, ракија, вино, млеко': Празна пирустија не чинело на огне да стоит откога ќе симнат ѓумо (9: 72), зел едно ѓумче... отишол у еден бакал, та купил масло (6: 62), карта, карте 'плоскат дрвен сад во кој се служи вино, се кани на свадба и сл.': ај, ќерко, земи го кравајчето и картава вино (5: 244), му легнал да си пие винце со картето (2: 78), калесник 'керамичен сад за пијалок за канење на свадба, украсен со рачки и нашарен': Калеснико служеше за калесник по свадбите. Калеснико е со тричетириесе рачки една на друга, зелен као некој гуштер. За првите две рачки се провираше една бела крпа (10: 46), полни ни беа куќите и полиците со: вагани, ваганчиња, грниња... кршталник за вода крштаање, калезник за канење за свадби (10: 45), пагур 'мал сад за ракија со плоскава форма': поземето го големиов пагур со ракија за да дајте блаосов (6: 156), Денеска ќе месам еден мазник, една бела погача, една пржена кокошка, еден пагур ракија и една карта вино тригодишно (5: 206), ѓезве 'сад со долга рачка во кој се вари кафе': тенекециите многу нешта праеа: секакви џезвиња за кафе, кутии за кафе, кутии за бурноот и со огледала... (10: 55), латвик, латвица 'сад за вода и друг пијалок', чамче, канче 'сад за вода или вино, во форма на чашка со дршка и мал отвор': чамче (канче) за пиење вода и друго (10: 56), наместо чаша си пиевме вода (10: 46), Дури немаше европејски пјата и друзи садои, полни ни беа куќите и полиците со: вагани, ваганчиња, грниња, тенџериња, бардиња, стомни, латвици... (10: 45), авланче 'керамичен сад за сипување вино во чаши (чамчиња); бокал со една рачка': си туравме вино за пиење (10: 46), чабур 'дрвена чаша (чабурлија); мерка за продавање вино': пие вино со чаша чабурлија (10: 48), Со чабуро и ведро се продааше виното. Чабури има многу големи, има и мали (10: 48), ламбиче 'направа за осветлување, обично со фитиљ': тенекециите многу нешта праеа: ... ламбичиња, шандани

за свеќи и за безир горење (10: 55), фенер 'светилка, ламба': Откоа се разгоориле (мажот со пријателот), си ошол дома на полноќ... без да запали венеро, си тргнал низ чаршија (5: 163), соларник 'дрвен сад за сол', лајчарник 'дрвен сад за ставање лажици': Лајчарнико ет напраен од штици и стои закачен на сидо, во стредето е разделен на две: во едната страна клавираат лајците и од другата сол (10: 176), лажица 'дел од прибор за црпење или сркање течна или кашеста храна': Бидејќи Грко фодул, пак тој се валел по луѓето оти наместо виљушки му дал на Бугарите лајци, а не глеал оти тој бил за шега што сркал чорба со виљушка (6: 150), виљушка 'дел од прибор за јадење, со запци за набоднување на храната': Нашло маана детето оти негоата виљушка и негоата лаица не му ја дала мајка му нему (5: 23), Ич се срка чорба со виљушки?! (6: 146), патрико да земи некаква стока... како: лајци, виљушки позлатени, кехлибари (6: 152), утија, утииче, пампор-утија 'пегла на жар': Утијата ет железна, тешка од пет ока надолу, рачката му е завиткана и таја ет железна (10: 65), Чунќи во старо време немаше пампор-утија што да се топли однатре (10: 28), А пак тутаќако служи да се ваќа утијата и да се бриши од пепелта, а најпоеќе за да се ваќа малото утииче, чунќи целото се закопуаше во огно (10: 28), тутаќак 'перниче сошиено од парчиња': Тутаќак или влакно – тој ет од платно шиен, на неколку места полн со парчиња (10: 66), зимбил 'плетена торба од шамак': Ете го еден оца кај врви со еден зимбил в рака полн со зајре за дома, како леб, сирење, кебоици, лук, алва и друзи јастија (6: 186), имало кај суднико во одајата еден зимбил од мајстори што си носат алатите (5: 34), Ај заколни се, речи: зимбиљон мајсторски, што е обесен овде со сите мајсторски алати, да даат Господ в куќа да ми влезит (5: 35), веленце 'простирка': Му посакал еднио (патник) на другио едно веленце да се наметни за да не го истопи дождо (5: 22), Виде-невиде сирота жена, му го послала новото веленце на мажа си да седни (3: 317), јорган 'прошиена дебела прекривка, наполнета со памук или со волна': Знаиш али не знаиш што инаетчија сум јас? За една болва цел јорган изгоруам! (5: 21), перница 'мека постилка за главата при спиење': ќе му клаат три чесни лук под перница, да стојат три ноќи (9: 279), мутав 'постилка или покривка од козина': Му се пули чоекот... оти црн мутав го пери за да го праи бел. – Море момче бре, ќе те прашам – му рече чоекот – нешто, ама право да ми кажиш: зашто се мачиш толку со тој мутав да го периш со сапун? (4: 131), черга 'дебела ткаенина за постилање': За една болва не гори ја целата черга (8: 41), перде 'завеса': зеде домаќино едно веленце и го обеси перде во одајата (3: 202), покрочче 'ткаенина со која се покрива тестото за леб и печениот леб': И со покроччето го завитку-

ваат лебо за побрго да скисни, а откоа ќе го испечат, пак го завиткуаат во покрвчето (10: 176), борина ‘смолесто дрво од бор што служи за осветлување или за потпалување оган’: Мори де, бре друшке, не вја-сајте да палите борина (6: 64), видело ‘светилка и сл.’: кога запалил видело, гледат оти го немало сиромаиот (5: 205), чекмеце ‘мало ковчеже за чување пари’: како се излага што му го даде чекмецето (5: 98), тагарчик ‘вид кожена торба; тагарче’: Се здечкале маж и жена, чунки жената неќела да го дава тагарцико, а тој арап пари кабул не чинел да зема, тики одвај беше је го зел тагарцико со пари (5: 90), поблагодарен сум на бакшишо, жено, одошто на тагарцикот – је велел мажот и је го отмел тагарцико (5: 90).

Цепенков забележал и голем број дијалектни називи за секојдневната *храна*, но и за празничната. На пр.: јастие ‘јадење’: девојката му определила на момчето најарни јастија (3: 172), амур ‘тесто, каша’: му нарачал вурнацијата на амукаро да одврзи една вреќа од таа сол и да клаи во амуро (3: 233), брашно ‘мелена житна култура’: Сомлеа (луѓето) од новата пченица брашно, месија бели погачи (4: 149), клала (бабата) ситото да сеит брашно (2: 185), царевно брашно ‘пченкарно брашно’: Му се кажало (на екимо) на соно да замеси еден мозок од глаата на еден ’рслан со царевно брашно (3: 73), бакрданик ‘јадење од пченкарно брашно’: Здрави да бидиме да ако бакрданик јадиме (8: 43), Седнавме да вечераме бакрданик (6: 215), Што не јадиш, бре ќерата – му свикал пијанио (на Итромана Пеја) на лутина – от бакрданикот, али сакаш пиљав да ти сварам (6: 203), леб ‘основен прехранбен производ, што се меси од брашно (пченично, пченкарно и др.) и се пече’: Многу пати си легнуало гладно, ошто немало парички да си купи леб (2: 236), Даруј ме, господине, еден сомун леб – му рекол (питачот) (5: 157), сомун ‘цел леб, обично со тркалеста форма’: Ако се ватев со бас, и петнаесет (сомуни) можев да изедам (5: 306), прво ќе појдеше кај лебарниците и ќе земеше еден топол сомун ас екмек ...та ќе јадеше (2: 137), погача ‘пченичен леб од тесто без квасец, печен во тепсија’: Можам да замесам една погача, што сиот аскер да јадит и пак да не се битисат погачата (3: 137), Мори домаќинко... да ја заколиме кокошчицана и меси една погача од брашенцето, та да го канам Господ за вечера (4: 63), кравајче ‘мало лепче’: го раскршил царот кравајчето (5: 277), проскура ‘обредно лепче од квасено пресно тесто’: Третиот дел пари за брашно со коешто се месат проскури, за вино и сè што требаше (10: 24), блудец, коливо ‘чинија со пченица и шеќер, пригодена според православниот обичај’: Третиот дел пари за коливо, пченица, шеќер, за украсување на коливото (за блудецот велиме ние)... парите што беа за коливото, му се даваа на друг мајстор

(10: 24), бурек 'вид ориентална пита', симид 'печиво од бело пченично брашно замесено со маја од наут': Се главил (син му од царот) при еден фурнија да продаа буреци и симиди (5: 238), Му ставила еден казан попаре со млеко и симиди надробени (2: 132), зелник 'комат, пита со некој вид зелје': Да напраев еден зелник, со едни витки големи (6: 7), Јас сакам овој зелник да биди најчис, чунки мажот ми не јади како-годе (6: 42), Да и јас тоа сакам – си рекол сам со себе – да месиш зелник (жено) и да дојдиш на ливада (4: 275), мазник 'баница': Денеска ќе месам еден мазник, една бела погача, една пржена кокошка (5: 206), колпите 'вид пита со кори свиткани во круг', копривалник 'пита со коприви': Која питулици му донесла, која колпите, која девет табани, која зелник копривалник (9: 133), попара 'издробен сув леб попарен со врела вода, масло, млеко, чај и др.': Еве јас кај му праам (на сина ми) една каца попара со благо млеко (2: 232), благота 'млечни производи': бачо го даруа со еден тоар благота (6: 73), зајре 'сè што е потребно за приготвување јадење': и сега одам да му купам зајре за јадење и пиеење (3: 85), изварка 'урда': се најадов, изварка и кромид да јет сега, не јадам (6: 126), Сите беа кандисале од поученио Влав, та ја донесле сета изварка (6: 139), Отишол еден Еѓуптин еднаш на тоа бачило да пита изварка и друго од бачилото (6: 73), Ако ме даруаш малце изварка, чорбаци – му рекол Еѓуптино – за Бог да прости (6: 73), сирење 'млечен производ': Ти надигале (Власите) сирењето од сите бачила и ја курдисале (6: 139), Ете го еден оца кај врви со еден зимбил в рака полн со зајре за дома, како леб, сирење (6: 186), чорба 'вариво, густа супа': не глеал оти тој бил за шегашто сркал чорба со виљушка (6: 150), манца 'зготвено јадење, обично чорбесто': умрела жената и останал мажот вдоец и страден за заварена манца (5: 340), грав 'зготвено, чорбесто јадење со грав': Меанци, као гледам – му рекол кирацијата – граов бил од мајка скиснат (6: 60), Ставила вдојцата софрата, клала лебо и вагано со грао (4: 153), кај има лезет киселина во грав, не можам со кисел грав да се напијам винце (6: 60), од пустиот грав што јадов сношти, ми се гледаат едниот двајца (6: 48), ја(в)нија 'вид чорба со месо и зеленчук': И ја натерал жената да си му зготви три турли манци: една кисела чорба, една јавнија и пржена (3: 230), месо, месце 'мускулно ткиво од животно што служи за храна': јас сум се покајала и сега си постаам, само тревица си јадам, месо в уста ич не сум клала (2: 6), Месото коа ќе се готвит, мас неќит и од лојот можиш да изваиш, да ти се најдит за една друга манца да си зготвиш (5: 84), Тој не знаел жените од кај го точат ножот, што си сечат месо и кромид (4: 221), Не сум клала в уста мевце (2: 18), сланина 'мрсен поткожен слој кај свињата': пустото грне беше се погодило

без газер, тики дробенките од сланината беа истекле во пепелта (6: 210), ќофте ‘дробено, мелено месо обликувано во топчеста форма и испржено’: Лани јас овде вечерав (анџија), по девет ќофтиња за пара ми паднаа (6: 95), печена кокошка ‘готвено, печено месо од кокошка’: Ние адет имаме во нашето село на трети ден да ојме на гроб со печена кокошка... за ноќта да јади умренио (2: 32), печена гуска ‘готвено, печено месо од гуска’: подал домаќино (на попо) една гуска печена (6: 156), риба ‘водно животно што служи како храна’: коа чул сиромашки Грк оти со мамалига ќе а јадел Влао рибата, од мака што беше му паднало, бајалдисал (6: 140), Ќе а готвам рибата со пресен кромид, со магдонос, потпржена со масло, посолена со црн пипер и после да а однесат на вурна (6: 140), пиљав ‘јадење со ориз’: Со зборој пиљав не се праит, оти сака ориз и мас (8: 96), Од сè имам дома што ми даваат комшиите: гуски, кокошки, баклави, пиљави (3: 235), слатко-благо ‘слатки јадења’: праена од слатко-благо што јадел владиката (2: 103), баклава ‘орентална пита од тенки кори со мелени ореви, прелиена со шербет’: Што ти текна, бре калва, што си напраил баклава, да арџиш пари? (3: 224), Однесол богатио брашно у една стара жена да му меси една баклава (3: 224), алва, алвица ‘сладок десерт од брашно, гриз, шеќер и масло’: Ете го еден оца кај врви со еден зимбил в рака полн со зајре за дома, како леб, сирење, ќебоици, лук, алва (6: 186), Е ај, купи, бре калва, тан-алва, глеам оти таа ти се јади тебе! (5: 167), На смеа, на шака дрварот си седнал дома и саде се истегал на колк, чекал од Бога алвица да му паднит (6: 71).

Зеленчукоѝ и *овошјеѝо* биле застапени во исхраната како свежи или готвени: зелје ‘вид спанаќ со подолги и повисоки листови’: Усучила (Марија) долната кора и го клала зелјето (6: 41), праз ‘градинарско растение што расте во стракови, со бела главица и зелени перца’: Сиромав бидејќи бил мајсторот, манцата негоа му била кога ручал или вечерал – праз. Ќе купел две глајци праз и ...ќе си ’и јадел тој (6: 129), пиперки ‘плод на растението пипер’: Анџи, ако не ми даиш троа пиперки да вечерам? (6: 60), Беше му се додеало на еден измеќар што имал богатио, јадејќи праз и пиперки (3: 223), туршија ‘зеленчук оставен за зима’: ги честеше со ракија, кафе и нешто мезе, туршија пипер и расол (10: 24), емиш ‘овошје’: Турли, турли јемиши за јадење! (2: 67), јаболка ‘плод од јаболкница’: Од црвените (јаболка, сестро) да даваш на мажи, и од секакви болести да оздравеат (2: 183), круша ‘плод од дрво круша’: Море, не круши да продаам, ами и амал ќе се сторам (5: 176), слива ‘плод од дрво слива’: Распратил (царо) луѓе по сите страни да бараат слива. Арно ама, нигде не нашле слива, чунки безвреме било (2: 279), магарешка слива ‘модра слива’: Поминал (си-

ромаио) низ една планина и виде две сливи, едната црна (магарешка) и другата бела, тамам здреани саде за кеф (3: 265), дренка ‘плод од дрен’: Едни блази дренки и лезетлии беа ти биле, што немало нигде како нив (3: 159), лубеница ‘растение со големи тркалезни плодови, со зелена кора и слатко, сочно црвено месо’: Ја зела таа лубеница и ја внесла в килер (6: 29), влезе во бостанон да скиниш една лубеница (5: 351), ошав ‘компот’, пекмез ‘мармелад’, речал ‘слатко варено овошје (во шира или гроздов сок)’: Која питулици му донесла, која ошав и ориз варен, како наместо пиљав, која кисел пекмез, која речали, која лимони и портокали и тетоски јаболка и друзи јемиши (9: 133).

Дел од секојдневната исхрана се и иџјалациџе: маштеница ‘пијалак направен од закиселено млеко обезмастено со матеџе’: али ви носам од бачило млеко, со грнци кисела маштеница за да ве најадам (6: 112–113), што ти треба дете да ја тураш маштеницата и да седиш сега гладен! (6: 109), Испитал еден Еѓуптин еден грнец маштеница од село (6: 108), Ако ме даруаш малце изварка, чорбаци – за Бог да прости, и за некој грнец маштеница (6: 73), вино, винце ‘алкохолен пијалак добиен со ферментација на сок од грозје’: Ако ми го има атџо, нека дојде да се поразгоориме и да се напиеме од нашето вино (3: 231), оваа печеница не се јади без вино (5: 358), Се напоручал арно (чоекот), та си го изсокал картето со винце (2: 79), ракија ‘алкохолен пијалак добиен со дестилација на вино или ферментација на овошен сок’: Сега ќе клаиш на трпезава од секакви ракии и од сите мезиња што си пиел и си се мезалисуал досега, леб, манџи, вина, слатки и сѐ (5: 28), (Си-ромајот) прао ти отишол на меана, се курдисал да пие вино и ракија (4: 236), Јале, јале и ноќвите (на жената) је се наполниле; амбарите со жито, бочвите со вино и ракија (4: 157).

Се среќаваат и називите за зачини: сол ‘готварска сол, натриум хлорид’: Е, доста јаде леб и сол, де! (3: 229), За јадење (пријателе) си носам леб и сол, нема да те арџам (5: 325), букоска пипер ‘пипер толчен, а не мелен’: Одошто бил еден чоек многу сиромав, тики сеѓере леб и сол си јадел и поеќе пипер букоска (4: 235), Ќе го намачкаш местото со мед и ќе го посолеш со најлутата букоска пипер (5: 51), Бог да прости велама и на букоскио пипер и на топлите гирамитки што ’и клавав (5: 52), црн пипер ‘бибер’: Ќе а готвам (рибата) со пресен кромид, со магнонос, потпржена со масло, посолена со срн пипер и после да а однесат на вурна (6: 140).

Се истакнува и богатството од називите за иџкаенини: алаџа ‘вид шарена памучна ткаенина со надолжно вткаени шарки за изработка на антерии, фустани и шалвари’, но и ‘облека изработена од тој материјал’: Коа ќе му треба некому алишта да си шие, ќе појди при иф-

чијата на дуќан и ќе му земи од базриѓаните зајре: илаца (шарено), маница, басма, чоа и друзи аржои што му треба (10: 33), Поскап астаро од алацата ќе излезит (8: 85), асе ‘фино памучно платно’: подарете по некој грош, за да му напраам на другара ми кивур, да му купам асе (6: 185), И најмногу носеа бели в’стани од асе со две-три стотини бочки, а поретко носеа потури (10: 32), американ ‘фабричко памучно платно, првобитно изработувано само од американски памук’, астар ‘материјал за постава; постава’: Астаро му се клаваше од слабио американ. Сп. и синцав астар: Оздола ќе му се клаит синцав астар за да крепи (10: 33), басма ‘шарена памучна ткаенина’: ќе појди при ифчијата на дуќан и ќе му земи од базриѓаните зајре: илаца (шарено), маница, басма, чоа... (10: 33), бубаќ ‘памук’: Сите алишта сет наврлени со бубаќ, шиени со трабозанцки конци и со битолцки и опточени со гајтани... (10: 29), инт ‘памучна преѓа’: најпосле ватија да носат бевезези – танок шајак ткаен со инт и волна (10: 29), гезија ‘вид свилена ткаенина за постава’: Оспреди ќе се клаит давк од гезија црвена или друго за да личи и да крепи (10: 34), предено ‘волнен, памучен или ленен конец усучен со предене’: Во еден понеделник, беше ’и поделил бојацијата сите предена (4: 107), (Татко му) го главил на еден бојација што вапсуал предено (4: 106), каплама ‘постава’: и ќе купи стопано од алиштето каква каплама сака и ифчија само ќе го каплаиса (10: 37), кашмир ‘мека волнена ткаенина, со мазна и сјајна површина, изработена од влакно на кашмирска коза’: Сега позаможните и поучените што сет во конако сет облечени се во вренцки алишта, од казмир и шајаци; Вренцките алишта што се праат од шајаци домародни и помалце од казмири (10: 33), маница ‘вид памучно платно за шиене антери’: ќе појди при ифчијата на дуќан и ќе му земи од базриѓаните зајре: илаца (шарено), маница, басма, чоа и друзи аржои што му треба и ќе му сошије (10: 33), кутнија ‘вид свилено или памучно платно’: Ифчиите знаат да шијат и чоа, и шајак, и шејтанбез, и џамфес, и куразе и бечка кутнија и домашно самоткаено (10: 34), коприна ‘свила’: нашол еден муштерија од немечките баздриѓани и му ја продал коприната (6: 81), ако те лажам, аир да не видам од коприната што ќе ми ја даиш (6: 66), Одејќим (мажот) низ планината, видел едно сено окосено, ама едно танколико било, што асли како некоја коприна бурунцук (6: 65), кумаш ‘вид ткаенина’: Дошло денот за да кроит нешто од скап кумаш (6: 50), камуха, камувче ‘свилена ткаенина’: Мајстор дури не укради кутурче и терзија камувче, не се благодарни на ѓунлуците (8: 152), садеѓузел ‘еднобојно платно без шари, без украси’: Шалварите и абдесл’ко сет шиени без бјукме и гајтан, саде ѓузел, само по еден теѓел по дикишите и наоколу (10: 34), чоја ‘мек волнена ткаенина’: Не море, не, нема

тој чоа и басма (7: 121), Чоаџиита шијат алишта од чоа, само за Турците; Во тоа време имаше чоа: корпус чоа, шкодранска чоа, ло(н)дон, терџија (10: 27), шајак ‘вид грубо платно, сукно’: Од горните алишта да ис(т)каиш ќерко една траба шајак (5: 103), Шајак бел да видиш, пат ќе тргаш, а шајак црн или модар – патуање нестрекно (9: 167), Селата што се околу градо Прилеп, како што и кажавме, алиштата што носат мажите сет од црн шајак, дома ткаен (10: 29), шејтанбез ‘вид шарена ткаенина за изработка на облека’: Од аз’рџиите алиштата сет шиени од шејтанбези (од Турците наименуан плато гаолцко платно); Ифчиите знаат да шијат и чоа, и шајак, и шејтанбез (10: 33), џамфес ‘вид свилена ткаенина чии бои, обично две, се прелеваат’: Ифчиите знаат да шијат и чоа, и шајак, и шејтанбез, и џамфес, и куразе и бечка кутнија и домашно самоткаено (10: 33).

Македонската народна носија има вековна традиција, а во народното творештво се потврдени бројни називи за деловите од облеката, на пр.: алиште ‘облека, дел од облеката’: Ако видеше некој сиромав оти облекол некое ново алиште, ќе го караше и гадеше (6: 88), како што има целото алиште име, така имаат сите части на алиштето имиња: прво арката (плеките, грбо), јуноите (полите), колтуците, ракаите, черќезите (на крајо на ракаите) и ојмите (кај што се запетлуваат ракаите (10: 35), стреле еден сиромав со триста алтици на алиштата (4: 162), абдесл’к ‘долго непоставено чоено или шајачно алиште’: абдесл’к се вика тоа долго алиште чоено или шајачно кога не ет каплаисано (постаено) со ќурк (со кожа) (10: 34), антерија, антерииче ‘вид горна облека, до колена и со ракави’: некој поп си имал во џебо на антеријата педесе зрна грав и секој ден вадел по едно (6: 159), И тие што носат куфчиња и долзи антерии од маница, и тие пртеници или долзи чорапи, ама помладите (10: 36), коа ќе ни купиш, тате, антеријчиња за Велигден? (3: 266), го промениле (амалот) со едни владически алишта, сè од коприна, со тие шалвари од атлас, доземи пропуштени, со таа антерија атлазлија, што дури да молскоти (6: 152), казекија ‘горна, машка, допојасна облека, без ракави што се носи над кувчето’: Неколку села околу градо Прилеп мажите носат шајачни алишта: салтамарки, кувчиња, бечви, казеќии и пртеници (10: 34), Кои алишта се каплаисуваа: џубе, сако, абдесал’к, салтамарка, казаќија, ќурче, капут (10: 36), Салтамарката пресечи му од ракао од зад ојма како на минтано и антеријата и веднаш името ќе го измени од салтамарка на казекија; Чепќените, потурите, доламите, минтаните, казеќиите и везевме и со срма; Озгора облечени сет со казеќија (10: 34), клашеник ‘горна женска облека од сукно’: По дождо чуму ти е клашенико (8: 84), кошула, кошулица ‘облека што го покрива горниот

дел од телото': Од платното (ќерка ти) да му сошиеш кошули и гаќи на целата моја војска (5: 103), бабица крајот веднаш ќе ми ти го најдеш (ќерко)! Само ти готви ми една кошулица да ме промениш (6: 47), полка 'невестинска горна облека од црно кадифе и украсена по рабовите': Жените во полки кадифени, мажите во сенети борќлии потпишани (8: 40), минтан 'машка и женска горна облека од домашна волнена ткаенина или од алаца, долга до појасот, со преклоп на градите, без или со долги тесни ракави, од внатрешната страна потплетена и исполнета со памук', минтан каушма 'машка горна облека, долга до појасот; вид минтан со преграда': минтано ет кус до појас, со бубаќ или без бубаќ, тој се вика каушма (со преграда) (10: 123), и минтан џамадан 'машка горна облека, долга до појасот, изработена од чоја и богато украсена': маинтан џамадан, приличен на чоен, на полите имат: чичек (цвеќе) и с'чандиши од бјукме покрај гајтан (од глушец заби) (10: 53), ресачка 'машка горна облека од бел и многу јак шајак, без ракави и со реси од опачината, што се носела за свечени поводи': Шајако од ресачките е многу јак и од опачината е со реси, та затоа се викаат и алиштето ресачка. Во старо време секој не можеше да си напраи ресачка, чунки скапа му излегуваше, та коа се женеа ергените си сакаа на заем од тие што имаа дури да оди по невеста (10: 35), сакма 'вид кабаница, наметка од ткаена волна': Од кај ќе повеит ветрот, отаде надај сакмата (8: 77), салтамарка, гуњче, сусо 'горна облека со кратки ракави до лактите, изработена од чоја или кадифе, долга до појасот': Салтамарка (по селцки гуњче, а по битолцки сусо). Салтамарка бидуа од чоа и од друго. Таја се носи неопасана. Ракаите ѝ сет рамни и долги до кивчица и покуси (10: 124), Неколку села околу градо Прилеп мажите носат шајачни алишта: салтамарки, кувчиња... После заносија чкуртелии, в'стани и салтамарки (10: 34), талаган 'горна машка зимска облека, долга до под колената, со ракави и со јакуцка': Талаган го носат во зима, преку сите алишта облечен или наметнат и јакуцката на глаа си ја клаваат, да не му врне дош на глаата (10: 35), чепкен, чепкин 'чоена украсена машка облека со ракавите слободни и обесени одзади четвртина', копаран 'куса машка горна облека со ракави, изработена од шајак и опшиена со гајтани': Копаранот ет шајачен и тој со многу гајтани како чепкено, цвеќињата на чепкено сет од бјукме (сукано) коппринено, а од копарано од колачиња гајтанени (10: 127), јамурлук 'вид облека од шајак за заштита од дожд': И мајсторо абација седи до терзичето и околу него калвите шијат: готои алишта и понешто нарачано како: јамурлук, минтани, џамадани... (10: 35), капаклија 'вид кожув „салтанатлија“, што го носеле почорбациите наметнат врз друг кожув': Првио кожув се вика

капаклија (10: 39), кожув 'горна облека изработена од кожа, поставена со крзно': Кожуарите кожи си купуваат од градо и од селата и ји штавуваат дома и си праат кожуи од секаков бој, та му 'и продаваат на селаните кај Митровден, а најмногу пред Божик... после ќе си кројат: кожув, кожувче, женски кожув (10: 37), џубе 'долга машка облека без ракави': Наместо црна раса, џубе од мавија чоа (9: 231), жените носат коа грацките жени во постаро време носеа џубиња, антерии и елечи (10: 34), чепќен 'машка горна облека изработена од чоја, со долги, широки и расечени ракави, богато украсена со вез': Чепќените 'и носеа во старо време везани и со бјукме и со срма шарена и само со срма везани (10: 30), Срмените гајтани 'и шиевме на чепќените и на тозлуките од потурите ни идеа од Беч (10: 29), џамадан 'вид елек; горна, машка и женска облека, изработена од клашна, чоја или кадифе, долга до појасот, без или со ракави кои од внатрешната страна се расечени и се закопчуваат со копчиња': калвите шијат: готои алишта и понешто нарачано како: јамурлук, минтани, џамадани... (10: 35), елек, џелетка 'елек': Вренцките алишта што се праат, поекето се праат од шајаци домародни и помалце од казмири. Се носат: пантолони, елек (џелетка), палто, сетре, џакет... (10: 32), фермеле 'елече, горна шајачна облека без ракави': Фермелето го носеа и тоа со в'стан и со потури (10: 30), За многу евтина цена, наместо чепќин, носат фермеле со волнени букмиња (10: 29), На салтамарката и казекијата ако му 'и пресечиме ракаите, ќе го мени името тутакси: фермеле ќе се речи (10: 125), беневерези 'панталони од тенок шајак, ткаен од инт и волна': најпосле ватија да носат беневерези (танок шајак ткаен со инт и волна) (10: 29), бечви 'шајачни панталони со посебен крој': Жените со ф'стањето копринени, мажите со бечвите искинати (8: 40), потури, бечви 'шајачни или чоени панталони со изразит кутел': Фермелето го носеа и тоа со в'стан и со потури (10: 30), ики ѓотлии 'потури со „два газа“, долги и широки': Потури имаат два соја: бир ѓотлии и ики ѓотлии (со еден газ и со два). Со еднио газ сет тесни и куси во ѓотлуко (во подгазо, кутело), а ики ѓотлиите се долзи и уште и шалвар-потур (10: 126), шалвар-потур 'чоени потури без пртениците': На потурите бир ѓотлии ако му 'и пресечиш пртениците до 1-1, ќе се наречат бечви – ако се шајачни, ако се пак чоени – шалвар-потур (10: 126), шалвари 'широки, лесни панталони': Шалварите и абдесл'ко сет шиени без бјукме и гајтан, саде ѓузел (10: 34), чакшири 'вид машка долна облека со долги и тесни ногавици': И мајсторо абација седи до терзичето и околу него калвите шијат: готои алишта и понешто нарачано како: јамурлук, минтани, џамадани, бечви, чакшири (10: 35), гаќи 'долна облека, обично од памук, за долниот дел од телото, со или без ногавици':

беше му наредил царо на измеќарите да му ’и собуа(т) гаќите и да го вржат (6: 190), Една мрзлива жена, што је мрзело да работи, беше кинисала без кошула, а мажот и без кошула и без гаќи (6: 35), дури кога видел голем зорт, слегол од коњо и, за таксират, беше ’и наполнил гаќите (6: 103), Си седел еден чоек на еден камен едно утро по бели гаќи во есено време (2: 88), пртеница ‘парче дебел шајак или чоја за обвиткување на нозете; потколеници’: На потурите абир ѓотли и ако му и пресечиш пртениците, ќе се наречат бечви (1: 187), На нозете носат пртеници, обуени сет со бечви (10: 28), Во полето пак мажите носат алишта поеќе од бел шајак: ресачќи, џамадани, бечви, пртеници и в’стан кошули во летно време (10: 34), тозлуци ‘потколеници (од глуждовите до колената)’: На потурите пачал’к се викаат ногајците, озгора дури удолу, а на долнио крај се викаат тозлуци, по наше пртеници (10: 28), тозлуците се чоени или шајачни (10: 28), унечка ‘скутина, престилка’: Жените ќе се променат, ќе препашат сакојте со унеќките (9: 152), валаничка ‘вид валана капа од сукно, валанка’: секој Велигден купуваше по една валаничка (6: 220), шамиија ‘парче ткаенина за покривање на главата или на вратот, еден вид поголема марама’: Таман, неевече, клај си шамијата настрана и готви кошулите (6: 47), ако моиш борцо, борцо да му го платиш, да после настрана си ја шамијата и ич гајле да не бериш (6: 227), чалма ‘платнен завој’: Во полето мажите пак на глаите носат чалми повеќе од бели крпи (10: 34), појас ‘широк ремен, колан или долга, тесна ткаенина што се обвиткува, заврзува околу половината’: го промениле (амалот) со едни владически алишта, сè од коприна... со тој појас копринен, опашан и со клучка врзан (6: 152), кемер ‘појас, каиш’: се дума дали ќе му даи царо кемеро, али не ќе му го даа (5: 171). Бележиме и некои називи за *делови од облеката*: корил: Јаката (корило) (10: 123), јун ‘преден и заден дел од облека’: Јунои на арка – предното и задното платно (стан) (10: 28), арка ‘заден дел на облеката, грб’: Од фермелето или од чепкено арката (плеќите) ... Као што има целото алиште име, така имаат сите части на алиштето имиња: прво арката (плеќите) (10: 28), колтук ‘парче платно што се зашива под ракавот’, пр.: Колтуци – под ракав, четири парчиња долу потесни и горе пошироки (10: 122), пачалак ‘долен дел на панталони, ногавици’: На потурите пачл’к се викаат ногајците, озгора дури удолу, а на долнио крај се викаат тозлуци, по наше пртеници (10: 28), кутел ‘заден дел од панталони; дел од широки потури, шалвари и чакшири што виси одзади’: Со еднио газ сет тесни и куси во ѓотлуко (во подгазо, кутело) (10: 35), тиризи ‘парчиња ткаенина со форма на клин што се зашиваат од бочната страна на облеката за да биде на тоа место поширока’:

Тиризи – од подмишки надолу (бочници) (10: 34), пеш ‘преден дел, предница на облеката’, пола ‘една половина од предница на горна облека’: гајтанчиња за врзување пола со пола или пеш со пеш (10: 34).

Има различни видови шевови при шиење на облеката, на пр.: дикиши ‘шев, раб на облека’: Чепкено ет чоен со многу гајтани по дикишите (работите) и околу наоколу; Шалварите и абдесл’ко сет шиени без бјукме и гајтан, саде ѓузел, само по еден теѓел по дикишите и наоколу (10: 34), тегел ‘ситен шев, ситно прошивање, вез на платно со синцирест бод’: До шуало му шијат тегел, по селцки зад игла се вели; После ќе се илдиса (подведи, подвитка) наоколу и ќе му се сошије тегел (10: 33), шуал ‘крупен, привремен, провизорен шев’: За околу наоколу шиење: шуал се вели; До шуало му шијат тегел, по селцки зад игла се вели (10: 33), цеп ‘отвор на облека’, цепови, ертмеци ‘отвори на антеријата наместо џебови’: Ертмеци (цепои) (10: 33).

Во врска со богатата орнаментика и украси на народната носија се називите: гајтан ‘памучна или свилена сплетена врвца што служи за порabuвање и украсување на облеката’: Сите алишта ‘и шијат сè со гајтани; Околу му клаваат гајтан и преку гајтано од опаку чоа еден ремен (10: 28), букме ‘усукан дебел памук; гајтан’: За многу евтина цена, наместо чепќин, носат фермеле со волнени букмиња; Чепќените ‘и носеа во старо време везани и со бјукме и со срма шарена (10: 28), крма ‘вид украс на работ од облеката, на ракавот од антеријата; плетенка од гајтан’: Оспреди и по крајо на ракаите му шијат на едни антери и крма ете така од бикме копринено шкодранцко (10: 123), чичек и цвеќиња ‘украс на полата, орнамент во форма на цвет’: Минтан џамадан, приличен на чоен, на полите имат: чичек (цвеќе) и с’чандиши од бјукме покрај гајтан (10: 124), и така ќе се бастисаа гајтаните и цвеќињата, та после ќе се каплаисуа алиштето со астар (10: 28), с’чандиши ‘глувчешки заби, вид орнамент, украс на работ од полата на минтан џамадан’: Минтан џамадан, приличен на чоен, на полите имат: чичек (цвеќе) и с’чандиши од бјукме покрај гајтан (од глушец заби) (10: 124), чапрази ‘украсни гајтани по работ на полите, од една-та страна со копчиња, а од другата со петлици; филигрански украсени копчиња’: Куменциите у нас праат многу нешта, као: тепел’ци, пафти, прстење, обетки, чапрази, белезици решме саде од срма; костеци за саати (10: 50), бент ‘гајтанчиња за врзување на полите’: Бентои – гајтанчиња за врзување пола со пола или пеш со пеш (10: 34), ојма ‘украс, вид орнамент на петлиците и на ракавите’: Ојми кај што се клават петлиците (10: 123).

Со облеката непосредно се поврзани и *обувкиите* за кои се среќаваат називите: влечка ‘обувка што се навлекува со отворен заден дел’: Си обула влечките Дуња Ѓузели (3: 47), опинци ‘обувки од свинска или говедска кожа, со ремчиња’: Тие опинци и искинав, побратиме, дури те донесов за на весило да висеш – му рекол Ѓаолот (4: 237), Ти кога се роди, јас тогај си праев опинци (8: 100), кондури ‘чевли’, јемени ‘стари лесни чевли без петици што не се ковани со чивии’: Откоа излегоа кондуриите со чивии, јемени веќе граѓаните не носат, само селаните ’и купуваат. Многу јемени носат по друзи градои да ’и продаваат (10: 45), скорни ‘тешки машки чизми’: и со скорни да шета низ чаршија, пак никој Ches не му дава (8: 16).

Се среќаваат и повеќе називи за накит: ѓердан ‘ниска од бисер, злато, скапоцени камења, обично за околу вратот, како украс, накит’: Отишла анката кај комшиите и посакала: нанизи алт’ани, бисерни ѓердани (5: 294), белегзија ‘украшна алка’: во друго (лешник имало) обетки од џеваири и во треќио белегзии, и тие со бесценети камење (2: 287), Се променила и малата цареа ќерка со најубаите алишта, со прстено од лешнико, со обетките, со белезите што му ’и даде момчето (2: 295), Дај сега џеваирци.. две рала белезици (5: 337), Вашата еќимица зеде од маазата од мајстори ми: прстење, обетки, белезици, крстои, цвекчиња и венци (5: 338), прстен ‘обрач што се носи на прст како накит’: Дај сега џеваирци два прстена џеваир, ...дај две рала обетки такуѓере (5: 337), обетки ‘накит што се носи на ушите’: Вашата еќимица зеде од маазата од мајстори ми: обетки, белезици... ’и пазаривме за толку стотини алт’ани (5: 338–339), чарклии ‘обетки што се закопчуваат’: Ако си клаам чарклиите обетки, па ќе вика (мажот ми) оти не сум ’и клала алт’анлиите (5: 342).

Од *селскосиојанската дејност* се изделуваат називите поврзани со земјоделството, сточарството: дикел ‘копач со два запци’: Не можам да остаам дикело и да дојдам чунки сум пазарен да му ја ископам бавчата (3: 212), мотика ‘железно орудие со долга рачка за копање земја, прекопување посеви и др.’: Си крена (момчето) мотиката на рамо за да биди аргатин, да копа в лозјата (5: 66), лопата ‘орудие со долга рачка и долен плоскати проширен дел (железен или дрвен) за црпење, пресипување, ринење итн.’: Застанал (Зосија) да се мисли и да есапи као да ’а закопа: мотика нема, лопата нема (4: 196), казма ‘копач’: На часот беше зел казмата и го ископал сеништето (9: 94), секира ‘алатка за сечење дрва со метална острица и дрвена рачка’: Брате бре – му рекол на брата си – ...дај ми ја и секирата да ја носам со мене за да се вардам од нешто лошо по патот, дури да го најдам српот (3: 270), балта ‘секира’: Земи балта, пресечи ме (1: 320), цресло

‘ралник, паличник’, гужва ‘железен прибор што го врзува ралото за јаремот’: Коачите праат најпоеќе работи земледелцќи, како: пресла, јемеша, гужви, пијајци, мотиќи, казми, тесли... (10: 58), брана ‘направа за ситнење и рамнење на ораното земјиште’: бев сега во нивата, да и покривам зрната што не и покрила браната (3: 256), плуг ‘орудие со сечило за правење бразди и превртување на земјата’: Умре воло, се отпрегна плуго (8: 105), срп ‘орудие за жниење’: Море, брате, српот ми загина в нива, дојдов да си го најдам (2: 244), гумно ‘рамно и широко место каде што се врши жито, обично со коњи’: Многу ти благодариме, дедо Илија, задека идиш при нас да ни го блаосоиш гумното! (4: 138), самар ‘грубо седло, обично за магариња, маски и коњи’: Стани, мајко, спремај коњо со самаро и не бери ми гајле, чунки не сум од тие мажи што да не можат на самар да се држат (2: 168), Бодинајќи коњо, не знам некако како беше се уплашил, и го врлил од самар долу (6: 57), облак ‘дрвениот дел на самарот во кој се вклопуваат самарните штици: предниот облак е од една штица, а задниот од две вкрстени парчиња’: ќе му отвори дупќи во облако, со копано (10: 42), остен ‘стап со остар железен шилец на крајот за спотерување на запрежен рогат добиток’: Со остен волои да тераш и со опинци обуен да бидиш и селцки алишта да носиш, цел ден на сонце да се мачиш (5: 259), бисаги ‘торба од два дела за префрлање на обете страни од седлото’: Си и клало во бисагите, си дошло при коњо (2: 285).

Од областа на *занаејчиски*војто Цепенков ги посочува називите за алатите, за изработките и сл., на пр. занаат ‘занимање, струка, вештина’: Ете што занаат ќе ваќа внук ми (5: 352), Е, зашто, од што не ти је од занаатот, бре чочече, ваќаш работа (4: 67), Лош занаат ет, синко, дрварлко, гледај да научиш ти и брат ти некој полесен занаат за да печалите пари со полесно (3: 147), алат ‘орудие, инструмент, прибор за рачна работа, за занает’: Ако имаш некој алат (бабо) да ми ја изваиш (коската) – арно (6: 224), Едно седнување момчето во одајата и беше си отворило алатите (5: 168), Си зело кумендијчето сите дуќански алати, си зело стрebro и злато, и си влегло во една гемија (5: 168), мистрија ‘сидарски алат за мачкање’, мала ‘сидарски алат (како мистрија) за мазнење на измачканото’: Со мистријата и малата праи сидо со кал и го мачка (10: 62), терезија чекија, тргачка ‘сидарска терезија за одредување на правецот на темелот и на сидот’: Со терезијата чекија го мерат сидо али е прав. Таја терезија е железна, долга околу две педи и широка два прста, врзана со еден јак сицим (10: 61), тргачка чекија ‘сидарски и чешмациски алат: терезија за тргање правец’: Со чекијата (тргачката) тргаат правецо на сидоите кога клаваат темели и чешмециите кога праат чешми (10: 104), ѓонија ‘мајсторски

алат (под прав агол) за мерење на кошињата на сидовите, за рамнење на краиштата на штиците, за кроење – кај френг терзиите’: Ѓонијата мерат кошињата од сидо и ји рамнат крајоите од штиците (10: 61), Со ѓонијата бележуат штицата за да ја пресечит прао (10: 105), клевшти ‘метална алатка, составена од два дела вкрстени во вид на ножици за фаќање, стегање или вадење на нешто’: Ама да знаиш, мори сестрице треско, што ќев имав кога го готвев да му удрам клевштите (2: 106), копан ‘казанциски алат за рамнење на бакарот (ако е накршен); самарциски алат: дрвен чекан со двојно тилје за мавање врз глетото при дупењето на облакот за самарните штици’: со копано ќе маа на глетото (10: 42), со копано го рамнат бак’ро ако е нешто накршен (10: 53), копач ‘казанциски алат (како чекан) за сечење на бакарот на парчиња откако ќе се истанчи со чукањето со големите чекани’: Откоа ќе го истанчат бак’ро до едно место после го сечеа на парчиња со копачо (10: 53), Со копачот (прилегат на чекан) маваат со голем чекан озгора кога сечат кълче бак’р (10: 94), чекан мал: Чекан мал што чука мајсторо, едната страна тркалеста, а другата малце сплескана, како тесла тепаа (10: 58), чекан голем: Чекан голем, тежок оклу две ока, со долга рачка, што го чукаат железото израмо. Имаат и друзи помали чекани што чукаат студено железо (10: 58), кубелија чекан ‘тенекециски чекан за правење кубелија тенеке (со остри рабови)’: Со чеканот, кубелија чекан, чукаат тенекеето коа сака да го праи кубелија (10: 56), кескија, сечало ‘прибор на ковачката наковална со кој се сечат вжештени железни предмети; ковачки алат за сечење вжештено железо, како секирче со дебело сечило; чешларски ножици како клевштиња’: Кескијата прилега на мала тесличка, само што је завртена прао со рачката сечилото. Со таа кескија сечат најдебелото железо. Друга кескија без рачка, коа сечи некоје потенко железо, ја држи мајсторо со клевшта (10: 58), Кескијата (сечалото) како мало секирче, ама подебело од сечилото за јако да биди, чунки сечат дебело железо вжештено (10: 77), кескија мала: Кескија мала без рачка за потанко железо да сечи и помало, со едната рака ќе држит и со чекано ќе маат (10: 77), ајва ‘тенекециски алат, со чиј бакарен вжештен крај се зема калај за да се лепи’: Со ајвата ќе земи калај и ќе лепи. Ајвата е едно парче бак’р закачено на едно танко желевец долго колку две педи (10: 56), наковална ‘железна подлошка на која се коваат метални предмети’: На накоалната се чука тенекеето; накоалната е долга околу три педи (10: 56), копан дрвен ‘чукало’: Со копано дрвен го исправат некое нагмечено тенеке (10: 56), прскало ‘клинчарски и ковачки алат (како метле од слама врзана за железна рачка) за прскање на засилениот оган за да се посмали’: Коа се засилуа многу огно, ќе го прска со прскалото.

Вода за прскање има во коритцето; на крајо на прскалото има слама врзана (10: 57), еге 'турпија': нашло едно еге ингимиско и претрило од сите врати резињата (3: 170), маткап 'кувенциски, дукменциски и кантарциски алат за дупчење дупки во металот': Маткапи имаат дукменциите, и како куменциите и како кантарциите (10: 89), Маткапо е едно долго танко железо, на крај со еден токмак како кантар; железото е проврено низ едно дрво и дрвото е врзано со сицим од двата краја и со дрвото се крева нагоре и надолу и маткапо се врти и дупи (10: 52), Маткапо од куменциите не ет како од кантарциите: а – железо, г – колку едно маде од кантарче тучено пикнато ет желевчето горно и одоздола пикнато како глетце, в – дрвце дупено, испроврено во желевцето (10: 83), виѓан, утур 'кувенциски мев': Виѓанот од куменциите го викаат мев и утур (се вели по влашки или грчки); оцакот му ет во еден голем ѓувеч полн со бела земја (10: 80), унија 'чаша за топење сребро': Унија земјена чаша за топење сребро (10: 80), фрча 'кувенциска четка': Фрча за миење стрebro; од тел жолт праена (10: 84), чифте 'кувенциски алат како маша': Чифтетот ет како маша, многу танка во врвот за ваќање танки работи (10: 84), купитир 'кувенциски тркалезен железен алат (колку една педа широк и дебел колку два прста) со вдлабени чашурки од различна големина (калапчиња) за правење чабрази; купитирот што е за мавање се вика и чуканела, а има и друг (како железна чаша) за чуќање лепило (колисе) во него', чуќанела 'кувенциски метален алат со кој (како со чекан) се чуќаат купидите кога се шарат производите': чуќанела (купитир) е од железо со рачка, долго колку една педа и со глаа колку една бела мецидија; со него чуќа купидите или калемии коа да шари павтите и сичко друго (10: 52), копчарник, каргабурна, игљач 'кувенциски тенки клештиња во форма на чавкин клун': каргабурна (од чавка клун) куменциите го викаат игљач (10: 84), тезѓав 'оредова или костенова широка штица (со по две нозе на обата краја) на којашто крои или пегла терзијата': Тезѓаот ет една штица ореоа или костеноа, цела или со первази за да ет пошироко; на обата краја има две нозе; на него кроит и утелисуат алиштата терзијата (10: 64), чекрк, роден 'мутавциска и јорганциска направа': Чекрк или родан од мутавциите, тукуречи со малко размена ет како од урганциите (10: 118), скрипци, бубрези 'делови од мутавцискиот чекрк': Бубрези или скрипци што 'и врти литаро за да се врти родано (10: 119), биркатлија 'чевларска клешта': 1. клешта иќикатлија, 2. помала 3. биркатлија (10: 115), кацабрука 'чевларско шило за ставање чивии на чевелот': Со кацабрука (шило закачено во едно дрвце дреоо долго колку руп и крат) дупат за да клаваат и начукуваат чивии. Со друзите кацабруки коаат потанки чивии (10: 115), свитанче

‘чевларски алат бележење за првото ковење по ѓонот’; дамка ‘белешка, чевларски алат за бележење’, фулница ‘чевларски алат за „утисување“ на ѓонот’, макине ‘чевларски алат за врвење (како со топла пегла) околу ѓонот’: Ова алатче се вика свитанче; со него бележуваат по ѓон белешки за право да коваат чивии. Макинето како утија топло врват околу ѓон. Фулница и тоа како утија. Дамка (белешка) (10: 116), распа ‘чевларска турпија за триење на чивиите и ѓоновите (три вида)’: Дурпии или распи што тријат чивиите: 1. распа од обете страни плеќаста; 2. крива во танкио крај и таја плеќеста; 3. за триење на топуко; 4. рачката и на распа за трие(ње) чивиите внатре (10: 115), лима ‘чевларска долга турпија за триење на „папуците“’: Лимата ет една голема дурпија што тријат папуците (10: 115), мушта ‘папуциски алат за чукање на ѓонот на чевелот, што се става на калап или за да се позацврсти’: Со муштата се чукаат ѓоно, пушијата и сè кај што треба (10: 44), чекецек ‘папуциски алат за ставање на чевлите на калап’: Со чекецекот ѓ тргаат чевлите или јемениите од кај петицата на кал’п (10: 44), гамба ‘калап за чизми’: Гамба кал’п за скорен (10: 111), улајак ‘поголем чевларски калап’: Сите дванаесет кал’пи си имаат имиња башка-башка: ул-ајак... (10: 73), кескија ‘секало, прибор на ковачка наковална’: Накоална: накоална, кутуко, кескија (10: 76), наја ‘железна казанциска наковална (како чекан, долга околу еден метар), на која седејќи казанцијата на соата го чука бакарниот сад што го прави’: Накоална наја и таја е долга едно метро и со неа работат горе на соа седејќи на неа и пред себе чукаат бак’ро да го праи (10: 53), Најата – и таа ет накоана од железо, за казани чукање (10: 97), саанко ‘тезѓав за крпење саани; казанциска наковална за чукање на капаците и газерите на казаните и за правење саани’: Накоална што чукаат газерите од казаните (10: 96), Саанко – тезѓав за саани да крпи (10: 99), На накоалната саанко се работат саани и газери (10: 53), лосиндро ‘казанциска наковална долга околу 1 м’: Накоална лозиндро е долга колку едно метро и на таа накоална праат вули за казани од раќија и друго (10: 53), тесла ‘дрводелска алатка слична на секира, со сечило за делкање и тапа страна за ковење клинци’: Греота је као на мене сиромав да кајдисаш да ми ја земиш теслата (3: 255), канца ‘папуциски алат за вадење на чевлите од калап; бочварски алат за тргање на обрачите кога се начукуваат’: Со канцата ’и вадат кал’пите од чевлите (10: 45), железна канца тргаат со неа кал’пот кога го вадат од чеол (10: 71), Со канцата ’и оттргуат обрачите кога ’и начукуат (10: 121), ренде ‘струг за стружење на штиците’, магарица ‘струг; долга дрвена клупа врз која мајсторот ги делка и ги тенчи праќето за обрачи’, мандало ‘дел од бочварската магарица со која бочварот со ногата го стега пра-

тот што го прави обрач’: На магарицата ’и делкат или ’и танчи праќето што праи обрачи (10: 49), Магарица или јас да ја наречам струг, ет на четири нозе, една дебела штица, таман за седење, и оттука бочварот со рукалот делкат и струшкат обрачите; прат полојна расцепен ет едно дирече, на врвот од диречето имат две дрва и едно продупено, кај што ет проврено мандалото; него го туркат одоздола мајсторо со нога (10: 120), куштере ’струг, мајсторско ренде за рамнење на штиците (по краевите)’; Со куштерето ’и рамни крајоите од штиците, а со рендето ’и стружи штиците, а со шарката и со друзи рендиња ’и стружи и шари некои штици за тавани и друзи танки работи (10: 62), Куштересто, рендето (струго) сите сет за штици стружење (10: 103), точило ’острило’: Поврти ми дете точилово да си наточам секирчево (8: 84), масак ’огнило од челик; точило, курчиски алат за точење на ножевите и струговите’: Масак (огнило) од челик за тичење ножо и струго (10: 74), наведувалка, навојница, навилница ’самарциска дрвена направа за виткање на нагорените самарни штици’: Навојницата, навилница, наведуалка 1. сет два бинара 2. две клепиња закоани помеѓу нив ’и виткаат жешки самарните штици, ’и наведуаат (10: 102), рукан ’самарциски алат: нож со сечилото кон сечачот, со две рачки (на краиштата), за делкање и рамнење на самарните штици’: Откоа ќе проделка со теслата и ќе ’и рамни со рукано (10: 41), Рукаан за стружење самарните штици (10: 101), план ’самарциски струг’: Стругот ет накачен со два остри бричои (10: 106), шарка ’казанциско чеканче за шарење на бакарот; мајсторски (градежнички) струг; чешларски алат за обележување на местото за правење запци’: Шарка го шарат бак’ро (10: 53), Имаат куштере, ренде. Има еден струг што се вика шарка (10: 61), Шарката ет едно дрвце колку два рупа долго; има закачено 3–4 боцки на еднио крај. Со тие боцки тргат белешки на чешело откога ќе го изделкат за по тие белешки да го назаби (10: 109), сантрач, табансантраче ’налбатски алат за стружење на копитото, односно за гребење на копитото што е фатено од клинец’: Со сантрачо му рамнат копитото, а со табансантрачето го гребат коњо кога да ет ватен од клинец (10: 112), чарк ’грнчарското колце за вртење на обработената земја при обликувањето на садот’: Колцето од грнчарите или чарко е околу еден аршин ширина, а горното колце е околу педа и пол; го удира со нога и се врти вретеното (10: 47); чарк, торно ’дукмециско, дограмациско и сурлациско менгеме’: Чарко (и менеме се вика) је направен од две штици, долзи по две-три педи, а високи колку една педа (10: 60), Чарк прос сиромашки и од старо време што си работеа и сега си работат. Овој чарк или торно сега брзо се научија у нас дограмаците по некој сам да си го праит (10: 106, 107), чарк ’тркало, обично со

запци: на часовник и сл.’: Сите друзи алати му ѝ редел како некој саатчија, како што реди чаркојте на саатот со голем мукает (8: 47).

Потврдени се и називите поврзани со домашните *женски занаети* (ткаење, предење, плетење): родан ‘дрвена направа за сукаење, предење’: си зело: родано, тепсијата, квачката и урката (3: 40), (ф)урка ‘дрвен стап на кој се намотува волна за предење’: Другиот ден беше напраил една урка со дваесет вретена, сите позлаќени и сами да предат (5: 169), вретено ‘дрвено валчесто стапче на кое се навива преѓата’: Речи му од ова искршено вретено да ми напраи еден разбој со сите алати (5: 103), разбој ‘направа за ткаење’ и делови од разбој: брдило ‘подвижна рамка во која е брдото од разбојот (за ткаење)’: Разбој – брдила, скрипци, подлошки, брдо, кросно, ништи, распонци, цепци и повраталка (10: 176), ништи ‘дел од разбојот низ кој се провлечени нишките и со кој тие се движат нагоре-надолу при ткаењето’: Ништите и брдилата сет голема стока на жената (8: 75), кросно ‘дел од разбој, вратило на разбојот за ткаење’: Откоа си го исткаа платното, му го постра кросното (8: 261), совалка, ‘дрвена направа со која се внесува јатокот низ основата’, скрипци ‘дел од разбој, макара’: Сите жици што биле во брдилата (ќерката) ‘и искинала и само една жица била здрава (6: 38), Врли ја со десната рака гоа соалката, врли ја и вати ја со левата, па врли ја чини и чкрипни со уста, гоа скрипците чкрипаат и: бам, бам праел со уста и тргал со обете раце, санким брдилата ји тргал (6: 122), јаток ‘преѓата со којашто се ткае на разбојот, навиткана на прачки’: Јатоко је навиткан на долзи прачки и коа ќе се воври прачката, ќе отвори уста на осноата со една штичка што стои пикната на среде осноата... (10: 40), ѓерѓев ‘рамка за везење’: во одајата нашле една убаа девојка кај си везела ѓерѓев (3: 101), игла везарка ‘игла за везење’: преденото со сета игла везарка је загина (2: 160).

Цепенков ги посочува алатите на „ифчиите“ кои шијат во домашни услови: Ифчиите што одат по куќите и по селата алатите нивни му се: иглата, напрстоко, ножица, ендезето и јадицата... (10: 34), игла ‘тенко метално стапче со остар врв и уши (отвори) за вденување на конецот’, ибришимарка ‘шијачка игла за шиење чоја и други потенки материјали’: со неа се шиет чоа френгија и друзи танки работи (10: 67), кончарка ‘шијачка игла за шиење дебели ткаенини’: со неа шијат дебели работи (10: 67), петличарка, чобан инеси, овчарска игла ‘шијачка игла со пошироки уши за правење илици од тенок гајтан’: во ушите од петличарка зима танко гајтанче, од тоа гајтанче провираат со петличарката илики (запетлушки) за запетлување петлици. Тие игли ‘и викаат и чобан-инеси, овларски игли (10: 67), сајљамарка ‘тенка и долга шијачка игла за шиење на алишта поставени со памук’: танка

ет многу и д'лга, со неа шијат алишта со бубаќ. Да си купам игла сајљамарка за да го сајљаисам минтанот (10: 67), чатмарка 'голема ќурчиска игла', френгијарка 'помала ќурчиска игла': иглата ет голема и ја викаат чатмарка, френгијарка помала (10: 75), напрсток 'метален или пластичен предмет, што се навлекува на прстот за да се притисне иглата при шиење': напрстоко од кафтанциите ет помал, а од абадиите поголем; ножици 'вид алатка, два ножа прицврстени еден за друг со завртка и дршка за вовлекување на прстите': ножиците од кафтанциите сет без врв, а од абадиите со врв (10: 64), метро 'платнена лента со обележани метри, сантиметри и милиметри што се користи за мерење должина': метро (мерка) од мушама бележано од едно нумеро до стојпедесет (10: 64), метро од штица 'дрвена штица со обележани м, см и мм што се користи за мерење должина': европејско, од 1–100, ендезе 'алат за мерење при кроење': со ендезето мерит терзијата кога да крои. Имаат терзиите и по едно ендезе прекршено вудве да се праит за да се носи в појас (10: 64), Понапре мери со ендезето, после крој и сечи со ножиците (8: 84), Кројат со едно дрвено ендезе, големо колку една најголема педа – околу 25 см (10: 38), черпија 'стапче намотано со памучен конец намачкан со креда за повлекување права линија при кроење': черпијата ет едно дрвце намотано со конец бубаќерен, што го мачкаат со тебешир и черпили – чоа или алаца (шарено) и друзи за да може да сечи прао... коа ќе зема мера мајсторо на некој чоек за да му крои алишта, мерата ќе му ја зема со черпија. Ќе му ја клаи черпијата на врато и ќе ја пропушти наудолу до кај што сака чоеко да му биди долго алиштето. На крајо од черпијата има едно куршумче за да тежи надолу и ќе ја мери черпијата на ендезето колку е долго и широко алиштето и ќе бележи со тебеширо и ќе му удри черпијата да се бележи (10: 65), јаница 'платнено ремче, од едната страна со кука за затегнување, а од другата со бронзен шилец за правење дупки во облеката што се шије со сукано или срма': Јаницата ет едно ремче од чоа или од дизге; со јаницата запињат терзијата алиштето кај што треба. Јаницата е составена од: а) кука – игла завиткана што запиња, б) тука се качи иглите, в) тука си клавила напрстоко, г) дервиш се викаат турено од туч за дупења во алиштето кога се вези со бјукме (сукано) или срма (10: 64).

За именување на помошен алат при пеглањето се употребуваат: басацак 'парче дебело дрво што се става на утијата за заштита од топлина': На утијата ќе му се клаи басацако згора за да не му гори ногата од жешката утија (10: 32), камбур 'свиен дрвен алат за пеглање на рамената на плеките': На камбуро утелисуа плеките, на големата перница утелисуа полите, со малото перниче утелисуа рамото од ракаи-

те. Големата перница и малата е полна со парчиња (10: 32), колтавта ‘штица што се вовлекува во ракавите и во ногавиците при пеглање’: За колтавтата – штица за во ракаите се пикнуа за полесно да се уте-леиса (10: 9), Колтавта (ракавна штица) – таја штица ет или од орев или од костен; со неа утелисуаат ракаи и пачаици (нозете) на поту-рите (шалварите) (10: 606), тутацак ‘латнено пернице за држење на пеглата’: тутачако служи да се ваќа утијата и да се бриши од пепелта, а најпоеќе за да се ваќа малото утииче, чунки целото се закопуаше во огно за да се стопли (10: 66).

Бележиме голем број називи на *занимања*, *занаејтчи* и сл.: абација ‘тој што шие алишта од аба’: И мајсторо абација седи до тер-зичето и околу него калвите шијат (10: 35), ајлакчија ‘надничар’: мо-моко се главуат, а пак ајлакчијата на ѓунлук си работи, како аргатин (10: 133), акчија ‘готвач’: Влегол тој што јадеше многу кај акчиите, гоа да види што вечера му се готвит (3: 107), Така и кај новио акчија му се кошнаа неплаќачи да му јадат и да не му плаќаат (6: 83), акчи-и-ца ‘готвачка’: Му нарачал (на бањарот) да појди на акчица за да на-рарачат четириесет турли манци (5: 124), допаднала во градот кај што седел кралот, та се погодила за акчијаца у кралот (5: 336), акчибашија ‘главен готвач’: Еден ден дошол некој јабанџија да руча и, откоа се наручал, го викнал акчијата – кажи, акчибаши, колку пари ти чини ручекот, да да ти платам? (6: 83), Да каснам едно мезе од казано – му рекол на акчибашијата јадачот... (3: 107), амал ‘носач’: Дедо, дедо, ние не сме амали, да да те носиме на рамо за на манастир (4: 209), Море, не круши да продаам, ами и амал ќе се сторам (5: 176), амамџија ‘сопственик на амам’: коа чул тој збор амамџијата, отрчал та му ка-жал на пашата оти син му од царо бил на бања (5: 125), амуќар ‘тој што го меси амурот (тестото)’: Му нарачал вурнаџијата на амуќаро да одврзи една вреќа од таа сол и да му клаи во амуро (3: 233), анџија ‘сопственик на ан’: Лани јас овде вечерав анџија, по девет кофтиња за пара ми паднаа (6: 95), анџика ‘сопственичка на ан’: коа и чула тие зборои анџиката, на големо чудо станала и не можела да му прогоори (5: 98), аргат, аргатин ‘наемен работник’: Ах, анасџа, како се најдов саде јас да бидам сиромав и да бидам аргатин по туѓите бавчи (3: 212), при сите мајстори и аргати имаше и еден аргатин што носеше песок со две магариња (3: 318), аргатинка, аргатка ‘жена аргат; надничар-ка’: Дедо, гледаш во онаа нива кај што жние една аргатинка, и стопан-ката на нивата стои као свештеник пред неа? (4: 143), му рекла жената како на лутина малце, оти да ’а праи подолна од една аргатинка (5: 75), Нунката да ји биди аргатка при крштеницата да ји жние (4: 144), арџија ‘тој што се грижи за арот, т.е. за коњушницата (шталата)’: ра-

боти (арџијата) најтешката работа во арот, токмо три години; гол, бос, неопран, гладен, жеден и потурнат од калфите (4: 204), бавчанџија 'градинар': Не можам да остаам дикело и да дојдам чунки сум пазарен за цел ден да работам на бавчанџијата да му ја ископам бавчата (3: 212), Еден бавчанџија главил едно момче за да му продаа зарзават (6: 98), баждар, баждарџија 'тој што собира такса по тезгите': Ја чекај да обидам дали ќе можам да го сторам ихат јас баждар да земам (5: 142), И јас кога видов оти овде било слепари, се сторив на умрените баждарџија (5: 147), баздриџан 'трговец': нашол еден муштерија од немечките баздриџани и му ја продал коприната (6: 81), бајарка 'бајачка': Од секаде ошле екими, бајарки, маѓесници кај царот за да му ја изваат змијата (2: 214), бајач 'тој што се занимава со баење': кој вражач и кој бајач и маѓесник знаи да напраи некој маривет да му родат трите царџи снау (2: 272), бакал 'ситен трговец': зел едно ѓумче... отишол у еден бакал, та купил масло (6: 62), Море, татко бре – ами бакалон сè кусо нам зајре ни дава (5: 363), бањар, бањација 'тој што служи во (градска) бања': Дошол бањаро и си зел трите грошеи, кога бара – алишта нема... и бањарот го искарал дека не си отворил очите (5: 133), Дал вик (момчето) по бањацијата да дојди (5: 133), бањарбаша 'прв бањар': Слушај вамо, бањарбаша, еве ќе ти кажам лели ми се тоариш (5: 125), бач 'старешина, најстар овчар, што работи на бачило-то или го раководи': Дошол (чорбацијата) кај бачилото и се вратил, та го помолил бачо да му ја даит погачата и да му даи малце млеко (3: 234), баштерџија 'главен, прв': Отишло (момчето) на баш терџија (2: 239), бербер 'тој што се занимава со бричење и потстрижување', бербербаша 'главен бербер': Беше го викнал царот берберот да го обричит и едно дошол берберот до него ... рекол прво на берберот: – Прај што праиш, бербербаша, и за назад да мислиш (5: 44), билјар 'тој што лекува со билки правејќи ги сам': Коа му дојде дено да умри ништо не могаа да го избавит од смртта: ни пари, ни екими, ни па рецетата од билјаро (5: 30), бинаџија, бинекџија 'јавач': Да го стегнам арно весот на глаава, еве вака ја, за ветерот да не ми го одвеит, тики да ме видите што бинаџија сум (5: 162), бозација 'тој што произведува и продава боза': Еден бозација си имал две деца главени за да му продаваат боза по маала (6: 129), бојација 'тој што се занимава со боење на разни материјали, текстил и др.': го главил на еден бојација што вапсуал предено и друзи работи (4: 106), Беше и разделил бојацијата сите предена, шајаци и друзи нешта ... за да и вапсуат (4: 107), борозанџија 'трубач': Ако не чинит магарето за пушка и за сабја, ќе чинит за борозанџија, ја – за да свири со боријата (2: 48), бостанџија 'тој што одгледува и продава бостан: лубеници и дињи': Во седум години, што би

(чоeko) бoстанџија само една лубеница скина од бoстано (3: 180), брашнар ‘тој што продава брашно’: брашнарот му кажал на кадијата оти пченицата била растена на една нива кај што било гробишта (4: 170), вардач ‘чувар’: и едно го видео вардачите, го опколија за да го ватат (2: 124), воденичар ‘тој што има воденица или работи во воденица’: Го ватив воденичарот да го тресам и си отиде на воденицата... (9: 137), вражач ‘вражалец’: кој вражач и кој бајач и маѓесник знаи да напраи некој маривет (2: 272), вратар ‘тој што стои покрај вратата и надгледува’: Нив ќе ’и клаит вратари на рајот (4: 93), гаѓач ‘тој што гаѓа, пука во определена цел’: Емџамити, вие троица гаѓачи – му рекол кадијата – петело го изгаѓавте и испат го сторивте (5: 155), гемиџија ‘бродар, лаѓар, корабар’: Јас сум себепо, пријателе – му рекло момчето на гемиџијата – што замрзна морето (3: 308), говедар ‘тој што се занимава со пасење на говеда’: Селаните ќе бидат собрани за да глават гoедар и тебе ќе те видат и ќе те глават за гoедар (4: 85), градинар ‘тој што се занимава со одгледување зеленчук, цвеќиња во градина’: Гледа момчето царцката градина и влегло внатре, та се пазарило да му работит на градинарот без пари (2: 287), граматик ‘писмен човек’: Му излегло на граматикот едно нешто од устата како пиле (4: 76), грнчар ‘тој што се занимава со грнчарство’: Терзијата со закрпено алиште одит, а грнчаро со скршено грне (8: 100), Отишла жената на грнчари и купила две стомни нови (5: 348), гускар ‘тој што чува гуски’: коа виде Итроман Пејо оти орлите ји кренаа гуските, трештил да бега за да не го најде тука гускарот (6: 199), даскал ‘учител’: Дај и (децата) по некоја година на даскал да се понаучат книга (4: 92), да прикажуват, како што ми прикажа прикажа денеска даскало Блаже (4: 196), дауџија ‘тужител’: е, бре момче, еее дауџии имаш на тебе, оти не си го кренал снегон (5: 369), дограмаџија ‘тој што изработува предмети од дрво’: Бидејќи многу пари печалел догрмаџијата, не му се идело дома при невестата (3: 59), дрвар ‘тој што сече и носи дрва за огрев’: Станал дрварот в зора, ’и зготвил добиците и пошол (3: 148), дуканџија ‘тој што има дуќан или што продава во дуќан’: Бидејќи нов дуќанџија беше момчето, секој кој ќе поминел и ќе се врател и ќе го прашал што ќе работи (3: 41), дукмеџија ‘леар’: Најмногу дукмеџии од туч тураат многу работи како: свонци, клопотарци и друзи многу работи, а пак од калај и од куршум праат секакви пагурчиња (10: 59), еким ‘лекар’: Неа, неа (бабата) викни ’а само побрго – му рекол еќимо на анџијата – нека дојди (6: 223), Се сторил сиромашо болен од навала, викнал еден еким да го гледа (5: 120), екимбаџа ‘прв лекар’: Е, откоа ќе умрит, екимбаџи, безбели ќе му се олеснит, туку мариџет ет да не умрит (6: 185), Аман, екимбаџи, ти се молам, ако не ми кажиш некој

лек да лекуам луѓе (6: 223), екимица ‘лекарка’: Вашата еќимица зеде од маазата од мајстори ми: обетки, белезици (5: 338–339), занданџија ‘затворски чувар’: Занданџијата да го пушти еднио од нив (од браќата) надвор од зандана за неколку дни (5: 278), сидар ‘тој што сида, гради’: На три раце беа мајсторите у нас: сидари калдрмаџии; има мајстори пак целата куќа може да ја напраи и сидаријата и дрвеното и мачканицата; има мајстори што држат дуќани и се викаат ковчегари (столари, дограмаџии). Алатите од сидарите сет: една терезија железна што го мерат сидо, друга терезија што го мерат темелот; имаат еден чекан, имаат и една мистрија и една мала; има и една копанка што си носат кал (10: 60), измеќар ‘слуга’, измеќарка ‘слугинка’: Земи го ова грне со млеково – му рекол (владиката) на измеќарот (4: 173), постаариот му брат се готвил да ја венча помалата сестра, а постарата ја готвел за измеќарка (2: 118), исполџија ‘тој што му работи напољу на имањето на чифликсајџијата’: Чифлизите се работат од исполџии и од момци. Рајатино си е веќе на свое, исполџијата напољу му работи на чивликсајџијата (10: 133), ќе се речи исполџија, чунќи ќе работи туѓите нивје на исполица (10: 134), кадија ‘судија’: Еве како, честити кадија, ќе ја пресудеше нашио кадија оваа давија... (5: 72), казанџија ‘занаџија што изработува казани, бакарни садови и др. од бакар’: Од казанџијте дуќаните сет на два реда: првата работа му ет наземи; откако ќе свршат работа (топење бак’ро и чукање со големите чекани), после ќе ја качат работата горе, на соа (10: 91), и после ќе ’и главиш едното на казанџии, другото на терџии и треќото на бакали (4: 92), калфа ‘помошник занаџија кој поминал чирачки стаж’: Отвориле разгоор (трговците) за калфите, кој колку го имат главен (5: 173), каменар ‘човек што крши, што обработува камен’: и тргнал да оди горе при каменарот да се видат (4: 214), камилџија ‘камилар, тој што се грижи за камили’: и, ето ти, еден камилџија ти нашол внатре (6: 181), кафеџија ‘сопственик на кафеана, гостилничар’: Ја натерал кафеџијата жената си да му меси едно кравајче (3: 226), кантарџија ‘тој што изработува и што поправа кантари’: Кантарџиите работат секакви железарџки работи, најубаи тесли, сеќири, чекани, сантрачи, клешти налбатџки и друзи, сат’ри, секакви турлии ножеји. Секакви кантари, капани, мистрии, мали масторски и друзи работи (10: 59), касап ‘месар’: Е, дури тогај беше му пукнал афионо на касапо та го пресекол (прсто) и му го врлил на еќимо (5: 15) кираџија ‘тој што врши превоз на стока и луѓе со кола, коњ’: Му турил анџијата еден ваган грав и му свикал на кираџијата од меаната (6: 60), На два гроша оката ќе ти го ватам, бре кираџи (6: 61), клинчар ‘тој што изработува клинци за потковување’: клинчарите седат крснозе пред виѓано (оџако) и

си праат клинци за коање плочи на коњи и на друзи добици (10: 57), ковач ‘тој што со ковење изработува или поправа предмети од метал’: коачо не му ја заварил (кацијата) као што треба (6: 96), ковчегар ‘мајстор столар или дограмација со дуќан’: има мајстори што држат дуќани и се викаат ковчегари, при друзите алати, имаат едно дрвено менѓеме и еден чарк (10: 60), козар ‘тој што чува или пасе кози’: Е, неќум лаф, козаре – му рекол Итроман пејо – си бил многу кјсметлија (6: 207), кондурација ‘чевлар’: чевлар „од новата мода“ што веќе не прави јемени, туку чевли коани со клинци (10: 45), кочиција ‘пајтонција’: Празници што ги служат разните еснафи во Прилеп: Кочициите (пајтониите) – Свети Илија (10: 25), кувенција ‘тој што изработува предмети и украси од злато и од сребро’: Арни ќе бидат овие камчиња за на прстење, арно ама сака стребро, сака пари за на кувенцијата да му даиш (3: 258), лекарка ‘таа што лекува’: Баба ми пак беше лекарка што знаеше да лекуат со билки чемерици (5: 68), млекар ‘млекар’: Четелето не само се употребуа во верѓија и плаќање, ами за лебарите, млекаритарите... (10: 139), мајстор ‘самостоен занаетчија’: Сиромав бидејќи бил мајсторот, манцата негоа му била кога ручал или вечерал – праз (6: 129), мамелеција ‘лихвар’: Стана еден бездушен мамелеција. Целио град беше го заборцил давајќи му пари со мамеле на луѓе (4: 213), меанција ‘гостилничар’: Сака да ји исуши сите бочви од меанциите (8: 267), музур ‘корабник’: Заповеда кадијата на музуро да ’и клаат сите тројца башка-башка (5: 94), нишанција ‘тој што нишани, што гаѓа добро’: Многу нишанциии беа биле, низ прстен јајце гаѓале со куршум (6: 123), овчар ‘тој што пасе или чува овци’: Еден овчар си дошол од овци дома, на ден Велипеток (5: 257), овчарка ‘жена овчар’: Не иди до мене, овчарко, оти ми јет страв да ми ји земиш триесетте грошеи (2: 94), орач ‘тој што ора’: Празници што ги служат разните еснафи во Прилеп: Орачите – Свети Илија (10: 25), пампурција ‘тој што изработува лимени печки, кумбиња’: ја пресече пампурцијата раката до глуждо (5: 318), папуција ‘тој што произведува папучи, влечки’: И од папуциите има многу мајстори испаднати од сермија, та сторени крпачи, на многу кошиња по чаршијата (10: 43), пред шеесет години, идејќи Дерменко папуцијата од лозје, в Прилеп видел двајца Турци крај виројте (6: 80), пачација ‘тој што прави пача’: Денеска за денеска побогат јет, пријатели, Асан пачација (6: 121), плочар ‘тој што изработува плочи, потковици’: Во постаро време плочарите го топеа ветвото железо и праеа плочи и друго. Плочарите работат просто на накоалната (10: 57), полјак ‘чувар на полето’: (Момчето) се главил за полјак да ’и варди лозјата (3: 199), портар ‘тој што стои покрај портата’: Му дал (детето) на портаро крсто и на вратаро

киската од босиљокот (4: 265), поштација ‘поштар’: ќе служи за поштација со негоата брзина за да разнесуат абери по сета војска (2: 48), рибар ‘риболовец’: Еден месец што врлаа мрежата (рибарот и чорбаџијата), ич риба не ватија (3: 211), Тој му кажал од кој рибар ја купил (рибата) (3: 231), саатчија ‘часовничар’: Сите друзи алати му ѝ редел како некој саатчија, како што реди чаркојте на саатот (8: 47), самарџија ‘тој што прави и продава самари’: Ами ако се молите Бога за да умри тој самарџија, ами лели друг ќе има (2: 71), свињар ‘тој што одгледува свињи’: Ми се пријаде на патот, та се вратив до еден свињар да му посакам троа леб (6: 214), симитчија ‘тој што прави и продава симиди’: Си било едно момче главно на симидии и си продавало по маала... (3: 35), тавчија ‘каменорезец’: и викнала еден тавчија да ѝ напрај еден убав гроб од мермер плочи (5: 329), таинџија ‘тој што ја снабдува војската со храна, тој што дава таин’: Дали уште ќе ми додеваш, бре ќерата – му рекол таинџијата (на питачот) (5: 158), тапанар ‘тој што чука на тапан’: му посакал малце леб да касни на тапанарите (6: 199), тенекеџија ‘лимар’: Во време оно тенекеџиите многу нешта праеа: секакви џежвиња за кафе, кутии за кафе... чамчиња за вода пиење, ѓумои, ѓумчиња, ибрици, ибричиња, леени, ламбичиња... серавими, крстои, пулилеи (10: 55), терџија ‘шивач’: Отишло (момчето) на баш терџија и си кроило еден кат алишта (2: 239), Си бил во некој град еден сиромав терџија, од него побрз нигде немало, нокедење шиел и шиел (3: 228), трговец ‘тој што се занимава со трговија’: (тргоецот) си ’и кладе парите под веленцето кај што седел (6: 72), туџар ‘трговец’: Ејди кирие – му рекле туџарите на Влао... ами не ти текнуат оти арната стока сама зборуа и сама се продаат (6: 86), ќатипбаџа ‘прв писар’: Се сврте од кај беше ќатипот царот и му заповедуа: – Пиши ќатипбаши (5: 124), ушак ‘гласник, курир, поштар’: Знаиш, олум, кој се најбаш зборои? – му рекол кадијата на ушакот (5: 200), фурнаџија ‘пекар’: Ја натерал жената си вурнаџијата да му меси една погача (3: 234), Се главил при еден фурнаџија да продаа буречи и симиди (5: 238), чоџаџија ‘тој што произведува и продава чоја’: Дуканите на чоџаџиите сет со широки рафтои, кај што му стои готоата стока и поставите од чоа (10: 29), џеваирџија ‘тој што работи со сребро, злато и бесценети камења’: џеваирџијата беше се уверил и му ’и дал џеваирите за да ’и однесат кај еќимот (5: 337).

Драгоцени се и белешките на Цепенков за именувањето на музичкиите инструменти и нивните делови: гајда, мешница ‘народен музички дувачки инструмент составен од мев (мешина), најчесто од коза, со три цевки за дување и за свирење’: Гајдата или мешницата ет од неколку парчиња: 1. брчало, 2. сурла, 3. тушник, 4. липало

(10: 152), тики после свадба ќе напраам, гајди ќе клаам да свират, после ќе дојдат сватоите со зетот да те земат и на коњ ќе те качат (6: 28), се вратил во една кука кај што беше чул гајда да свирит (6: 207), тушник ‘дувалото на гајдата’, липало ‘парче кожиче што го затиња тушникот на гајдата кога не дува гајдацијата; јазичето на писката (од трска) во сурлата на гајдата’: липалото е едно парче кожиче што затиња тушникот кога да не дува свирачот, а кога дува – се отнуа за да влегуа здиот во брчалото (10: 152), кавал ‘народен дувачки музички инструмент изработен од дрво, во вид на цевка со осум отвори’, џура ‘џурла, дувачки музички инструмент’: Кабата сурла и џурата свират со писките. Писката има едно колце од коска што му крепи рилките. Гарнетата свира со камиш (10: 147), камиш ‘јазиче на кларинетот од трска’: Камишот е од трска клаена во к’л’во што се клава в уста и се дува да свира (10: 147), тапан ‘ударен музички инструмент во форма на голем шуплив цилиндар со оптегната кожа на едната или на двете страни; барабан’: Удрија сиромасите да тераат ќев: на сите страни ора и песни, гајди, тапани, кавали и гусли (4: 137), тумпало, чукало ‘специјално стапче за ударање на тапанот’: тумпало – дрво што го бие тапано (10: 153), тарамбука ‘ударен музички инструмент обложен со кожа само од едната страна’: Тарамбуката е напраена од црвена земја од грнчарите: долга околу три педи; се клава под левата мишка и се чука со обете раце, како наместо дајре (10: 147), чампари ‘ударен музички инструмент со удирање на металните тасови еден со друг’: Во старо време машки убаи момчиња играа ќочечи, а пак женчки убаи девојчиња, што се викаа ченѓии, играа и тропаа со чампарите (10: 147), Чампарите се клаваат на палецо и на показалецо, така со обете раце со гајтани и така се бијат од ќочеците и ченѓиите (10: 155), тремпете ‘барабанче’: Таламбазите сет као некој длабоки вагани, со широки усти и залепени со кожи, као некој тремпетиња (10: 147), таламбази ‘ударни музички инструменти, закачени (по два) на појасот и се чукаат како барабанчиња (со стапчиња)’: двата таламбаза се опашуваат за појас и се бијат со по едно стапче, као што се бие тремпетето ... страв и трепет имало од гласот на таламбазите (10: 147), дајре ‘инструмент во форма на обрач со затегната кожа од едната страна и со тркалезни метални плочки што свечкаат при удирање’: Дајретото е од кожа голица, залепена на луб дрвен. Наоколу на лубо има: зилџои од тенеќе наоколу закачени и неколку свончиња и прапорци за коа ќе го бие дајретото многу да тропа, да суни (10: 151), гусла ‘народен гудачки инструмент со една жица на кој се свира со гудало’: Гуслата има три тетиви, магарица, чивии што сет стегнати тетивите, прачка со коњчки влакна за свирење (10: 157), тамбура ‘ориентален жичен музички ин-

струмент’: Викал, пискал сиромав кџмет, му се молел (на сиромаетот) ...сал да не го убиет, и тамбурата ќе ја окршит што свирел (2: 245), перде ‘преградата на жичените музички инструменти за обележување на местото на тоновите’, карадузен, дорттелија ‘жичен музички народен инструмент, тамбурка со четири жици’: Бозуко е со околу 22–23 пердиња и со шест тџои. Карадузено е со околу 17–18 пердиња и со четири тџои. А пак икителлијата е околу пет-шеснаесе пердиња и со два тџа (10: 150), саз ‘жичен музички инструмент, најголема тамбура со 10–12 жици’: ќе ’и удреа сазоите да свират (10: 149), Најголемата тамбура се вика саз. Сазо е голем околу едно метро, има десет и дванаесет тџои и околу 25 пердиња; се свира со тезенето (10: 149), шаркија ‘жичен музички народен инструмент: саз, најголемата тамбура (со 12 жици)’: Сазот едни го викаат шаркија; има 12 тџои и близу сто пердиња (10: 156), кемане, цигулка ‘виолина’, кујурук, кургулук, куркулу „опашка“ ‘делот на музичкиот жичен инструмент (канон, виолина, лаута) каде што се врзани жиците’: Кемане или цигулка, кургулук (опашка), магарица, тџоите кај што стојат, јазик, кај што работат прстите од левата рака (10: 155), кујурук опашка кај што стојат врзани тџоите запетлани (10: 157).

Од областа на *търговската дејност*, застапени се називите за мерки, *пари*: рабуш ‘дрвце (стапче) за бележење сметки при купување, разделено на два дела, за продавачот и за купувачот’: Ако се зберет 50 ока или 100 ока та не ѝ бери рабушо ќе го силдисаат и ќе ѝ пишат оките од другата страна (10: 139), четеле ‘рабувче’: Со малото четеле (рабувче) работат бојациите (10: 139), ќе му го донеси четелето и ќе го стави бојацијата со рабувчето: ако е токмо – нема ништо да се рече, а пак ако го загуби четелето – мачно може да си го земи шајакот (10: 132), клепка ‘знак што се засечува на рабушот во форма на клепка’: бележувањето е само една белешка – една ока или едно кило, покрената белешка (клепка) – полојна и толку (10: 139), терезија ‘направа за мерење тежина, мала вага’: Рака терезија не ет (8: 88), кантар ‘направа за мерење тежина со рачка и тег, вага’: Кантаро си го носи за појас. Есапчија чоек (8: 171), ока ‘мерка за тежина (1282 гр)’: Болеста со оки иди и со игла си одит (8: 190), стодрам ‘сто драма (320 г)’: му мерил по една ока, му дал ексик по еден стодрам (8: 121), кило, полкило ‘осмак’, шиник, полшиник ‘кутел’: Прилепцката мера за жито мерење е: кило, осмак (полкило), шиник, полшиник или кутел. Првио шиник е царцка мера што се мери житото на житни пазар, вторио шиник си го имаат по арпациите и по куќите (10: 141), Житото у нас се пазари на кило: едно кило – четири шиници, четири шиници – осум полшиници, и половина кило се вика осмак (10: 142), царски

шиник: Царцкио шиник е напраен од штички, како каче и стегнат со дрвени обрачи, а во стредето еден прат (кол) закачен, висок токмо до устината, и згора една прачка железо да се врти околу устината, рамно со устината за да се рамни шинико (10: 141), кило охридско 'мерка за жито од три шиника': Во Орид мерат со шиник, ама килоото орицко е од три шиници, демек шеесе ока едно кило го слагале (10: 142), паница 'мерка за жито': Мерата за жито мерење се вика паница. Една паница трга 15–16 ока, четириесе паница – едно кило. Има домашна паница до 17–18 ока (10: 142), тагар 'мерка за жито (два шиника)': Во Кичаа се мери со нашио шиник, само двата шиника 'и викаат тагар, а пак ние 'и викаме осмак (10: 142), јулчук 'тетовска мерка за жито (два шиника)': Во Тетоско, Гостиварцко мерат со шиник како велешкио, 10–11–12; два шиника се викаат јулчук (10: 142), ведро, стомна 'винска мерка, десет оки': виното се продаа на топтан со една дрвена мера и се вика ведро. Едно ведро берит десет ока. Во Тиквешко петнаесе ока ведрото, на голема сума, а на малце – 10 ока. Во Скопје – десет ока ведро. Во Тетоа, Гостивар – десет ока стомната, стомна тамо се вика, не ведро (10: 142), аршин 'мерка за должина 68 см и мерка за површина': зеде аршино, го измери местото (4: 160), педа 'курчиска должинска мерка за кроење испорци (долга околу половина ендезе), гравирана на помали еднакви делови': Педата ет колку пол ендезе долга, со неа кројат испорци (10: 74), декика 'минута, час, миг, момент': трај, оче егумене, јас ја ќе и донесам сите саати на една декика да бијат (5: 41), пак не биеле сите саати во една декика ... кој по петнаесе декики понапре, кој по десет ... не можел да 'и донесе да дојдат на една декика (5: 40), ќесе 'паричник': Ер што да купиш, парите назад ќе 'и земиш, сами в ќесе ќе ти влезат (4: 230), пари, парички 'платежни средства': Шукур (домаќине) работата ти е арна, пари печалиш, арч голем не праиш (6: 18), Да му се најдат парите за во зло час (3: 76), Многу пати си легнуало гладно, ошто немало парички да си купи леб (2: 236), алтан 'златник': му посакал илјада алт'ни на заем (8: 123), грош 'турска монета од 40 пари': дај ми дваесет и пет грошеи за рибата (6: 62), арно ама за цигеро му сакале еден грош, а пак тој имал само дваесе пари (5: 15), бешлак 'монета од пет гроша': му го даде последнио бешлак на лажливио баждариџа (5: 146), му посакал по еден бешлак (4: 97), дукат 'златник': Под една круша да откопам еден казан дукати (10: 307), лира 'златник': бил многу борчлија и со земањето лирите ќе се поткрепел (3: 152), аспра 'ситна пара': ама од кого зел, не враќал и, најпосле, никој не му даал нити една аспра црвена (6: 92), мецидија 'сребрена турска пара (20 гроша) од времето на султан Абдул Мецид', бела/жолта мецидија 'турска монета од 20

гроша/100 гроша’: му посакал по еден бешлѝк, после по една бела мецидија... после по една жолта мецидија (4: 97).

Од областа на *хигиената*, односно личната хигиена и сл., ќе ги споменеме на пр. сапун ‘средство за миене или перење со вода’: ама право да ми кажиш: зашто се мачиш толку со тој мутав да го переш со сапун? – За да го напраам бел, пријателе (4: 131), Тргна песо на зајакo да го бара, чунки чорапите му биле дента прани со гиритсапун, та кај што беше газил зајакo по росната трева, сè останало од миризбата на сапуно (2: 69), брич ‘нож за бричење’: Нека ми е луѓе: на такваа глаа таков брич, што го велит тој збор татко, ем ак имам што го велит, чунки сè што ме учеше и ми велеше, сè по глаа ме удри (2: 150).

И *расшиелниот свети* зазема значајно место во народната култура – некои билки се позастапени во обредно-обичајна практика од животниот циклус, во обредите од пролетниот циклус, но најзастапени се во народната медицина, на пр. билка ‘растение со лековита или со магиска моќ’: Да му свариш ќерко од билките на момчето ти, да се напиеш три утрие на гладно срце, од здраво поздраво ќе си биди (3: 51), демир-бозан ‘вид билка, жолтениче (*Thalictrum aquilegifolium*)’: Отишле и купиле билки: демир-бозан и дардоан и бабата му бележила полата на невестата со боја (4: 240), чемерика ‘билка што лекува мака, тага’: знаеше да лекуат со билки чемерици (5: 68), џунцуле ‘вид цвеќе (*Tagetes erecta*)’: има градина за улишта (улјарник), градина за зајре, за цвеќе (во селцките градинки у нас цвеќето му је босилѝк и џунцуле) (10: 129), и одеше деверо да кани сватои, полн со вино и озгора наќитен со ќисќи босилѝкои и џунцуле (10: 46).

Од називите за *живоштинскиот свети* ги бележиме на пр.: животинка ‘животно’: Сеќаале свероите и животинките оти водата била отруена (4: 73), ајван ‘животно’: не си прауал мукает да вардуаш ајваните (5: 25), гадинка ‘инсект, бубачка’: И така, свети Петар си ја избави ќерка си од жабаро и целио народ се избави од безбројните животинки и гадинки (4: 117), коњ, коњче ‘крупно домашно животно што се одгледува за работа, транспорт’, кобила ‘женка на коњ’: Си собрала (цареа ќерка) најскапите работи и му се качила на газо на коњчето (3: 61), Си го вкачил на газо од белата кобила (2: 282), Треќата година (браќата) се главија за овци, кози, крави, волои, коњи и кобили (2: 252), бивол ‘домашно товарно говедо’, биволица ‘женка на бивол’: кравите ’и намножил (постарио брат), биолиците, биолите (3: 309), Да видиш овци што има у нас, да колку едни биоли големи! (6: 186), крва ‘женско говедо, женка на бикот’: кравите ’и намножил (постарио брат), биолиците (3: 309), јунец ‘младо машко говедо, млад бик’, јуничка ‘младо женско говедо што сè уште не се отелило’: ’и

намножил (постарио брат), биолиците, биолите, јунците, јуничките (3: 309), магаре 'домашно товарно животно, помало од коњ, со долги уши': Сопрво зело (момчето) едно магаре и отишло в планина (2: 237), магарица 'женка на магаре': забрал четириесе и една магарици и момчето сторено магаре (3: 184), маска 'домашно животно за пренесување товар': (Чоекот) туку ја вабел маската со зобницата и огламинкот в раце (4: 227), се погодиле да врват по друм со тоарени маски, со вино, ракии, масло и друзи срчени работи... (6: 199), овца 'домашно животно, преживар, што дава волна, млеко и месо': Сите овци волци проклети ми 'и изедоа (5: 307), брав 'овен': немој да ме излажиш (лисо), како два брава што ме излагаа и ме буцнаа со рогоите (2: 25), пес 'куче', кучка 'женка од куче': Си имал еден овчар еден пес толку јунак, што на дваесет волци му идел до ако (5: 8), Искочила лошата кучка и ја грабнала лисицата за гуша, та на часот беше ја удаила (2: 37–38), мачка 'домашно животно што лови глувци', мачор, мачорок, мачорче: се видела мачката опколисана со глувци (5: 114), мачката му светела до некое време и момчето беше изваило едно глувче од една кутија (5: 114), И го зборуале (луѓето) мачоро да го ранат сè со риби (2: 45), коа виде глушецо оти ќе го зграпчи мачороко, се врли од греди удолу (2: 66), Е, бре луѓе, колку илјади ќе даите за да ви го даам ова мачорче (5: 220), волк 'диво крволочно животно, кое во зима лови во глутница', лисица 'диво, крвожедно животно, со голема рунтава опашка': Го лапна (камитата) сию леб в уста и ја крена глаата наугоре... Волко и лисицата останаа бели во очите (2: 65), дива свиња 'диво животно, што живее во крда': Сега за здраво ти кажуам оти во една дива свиња ми је душата (3: 89), глушец 'мал глодач со долга тенка опашка': Завали глушец, без да знаи оти дошло мачорок у бабата, си излегол од долапо (2: 65), стаор 'стаорец': Чекал мачорокот некој глушец или стаор да излезе денеска, немало; чекај утре, немало (2: 12), пилци 'пилиња': Сè се надевале оти ќе видат пилците што пилци сет (4: 75), Кога 'и создал Госпо пилците: гугучки, ластојци и сите друзи што се наоѓаат на земјава, 'и блаосоил секое пиле да си праи седело за да си неси јајца и да си изведи пилиња (2: 97), кокошка 'домашна птица што се одгледува заради јајцата и месото': кокошката му запојала на пилињата со уплашен глас – катр, демек да бегаат (3: 238), квачка 'кокошка што квачи јајца и се грижи за пилињата': пак ватила да клока (квачката) и да 'и ваби пилците да јадат просо (3: 60), бендерка 'вид крупна кокошка': да повелиш у мене дома да ти даам десет кокошки, сè бендерки (2: 37), јариче 'млада кокошка која сè уште не почнала да несе јајца': Тие петлиња и тие јаричиња да ти е мило да 'и гледаш; турли бе турли бои на пердуите (3: 38), пајка 'патка, шатка':

Волкот се опулил горе (во колибата); коа гледат – пајка окубена (2: 202), гуска, гусак ‘крупна, обично бела птица што плива, се користи за исхрана, а пердувите за постелнина’: Зел (чоекот) неколку полни грста со овес и му натурил да јади гуската (2: 53), Зер гуската ќе ти снеси црвени јајца (2: 53), ноќеска ќе гракни некоја гуска и гусакот ќе чуе, та ќе гракни (2: 8), штрк ‘птица со долги црвени нозе’: Му се приближал штркот до меца, одејќи на големо, и му посигнал в грло, та му ја изваил коската (2: 39), страчка ‘вид птица со долга опашка’: Е, ти текна (како да си го напраиш седелото), ама на гроз(ј)е брање – си рекла со умот ластојцата – колку му текна на орело, на штрко и на страчката, толку и тебе гугучке (2: 100), гугутка ‘птица слична на гулаб што живее и во населени места’: кога ’и создал Госпо пилците: гугучки, ластојци и сите друзи што се наоѓаат на земјава, ’и бласоил секое пиле да си праи седело за да си неси јајца и да си изведи пилиња (2: 97), Од врапчињата големио дошол; от гугучките големио; од чавките, од страчките... – само буо не беше дошол (2: 81), гулаб ‘дива или питома птица од средна големина’: (Момчето) го распарал гулабо и еве ти во гулабо две јајца (3: 92), (Ристос) рекол и да бидиме чисти и кротки како гулаби, да се милуаме еден други од браќа повелико (4: 242), биљбиљ ‘славеј’: глас што има како од буљбуљ (8: 142), пупунец, пупунче ‘песнопојна птица со лепезаста кикиришка на главата’: поминале покрај селцките гробишта и беше ’и видело едно пупунче што се наоѓало тамо (2: 19), тресопатка ‘птица со подолга опашка (10-ина см) што ја тресе штом ќе застане’: нека ја земи момчето тресопатката и нека му најди колајо на момата да ја задрни само малку со тресопатката (9: 271), орел ‘голема граблива птица што живее во планинските предели’: коа виде Итроман пејо оти орлите ји кренаа гуските, трештил да бега за да не го најде тука гускарот и ал да плати (6: 199), сокол ‘вид граблива птица’: Видел орело оти дошол на помош (другио сокол), и се сторија два сокола (3: 174), гавран ‘вид птица со црни сјајни пердуви и силен клун’: море нестрекниче и црни гарване, не туку грачи ми со твојата несмасна песна (2: 75), чавка ‘црна птица, сродна со гавранот’, врабец, врапче ‘малечка сива птица што живее во населени места’: си играт со него, како што си играат децата коа да врзуаат врапчиња и чавки (2: 150), гуштер, гуштерица ‘влечуга со четири нозе и со долга опашка’: курдисал жабарот свадба, распратил стројници за да канат сватои. Поканиле: змии, смокои, гуштери, гуштерици, жаби и жабари (4: 112), А пак гадои – целата земја се покрила со жаби... змии, смокои, гуштери, гуштерици, чкрапји, као некој јажиња беа се провлекле (4: 115), бубалче, бубачка ‘инсект’: и се разгоарале за некој божји работи, како за дрвјата по плани-

ната, за тревјето, за пилците, за животинките и за сите мали и големи бубалчиња (5: 59), Се размножиле... бубачки со милиони, милиони и милиони – вриеја, вриеја, вриеја прсиплева! (4: 115), скакулец, калуѓерица ‘инсект правокрилец од фамилијата Acrididae’: И слегол (Силјан) дури во Врбјанцко, крај блатото, та си се најал жаби, калуѓерици, скакулци и гуштерици (2: 149), бумбарче ‘инсект од видот на тврдокрилци’: му го напраила (лиса) гропчето на бумбарчето за мила убаина (2: 17), мрава ‘ситен инсект од родот опнокрилци, кој живее во големи заедници’: Ами можи зер некоаш мрава со мечка да се борит, да и вие со мачор да се борите?! (2: 11), Од тие големи горештиње се размножиле страшни болви, тавтабиди, муи, комарци, оси, скакулци, мрави и друзи бубачки со милиони (4: 115) и др.

Од етнолингвистички аспект предмет на нашиот интерес е и лексиката поврзана со *живојниот циклус*, забележана од Цепенков, односно поврзана со раѓањето: бесчеладен ‘бездетен’, челад ‘дете’: си била една попадија бесчеладна. поминал еден еким пред портата та го прашала дали знаит некој лек за да роди челад (2: 167), дојарка ‘жена што дои туѓо дете’, непразна ‘бремена жена’, за „непразните жени“ (9: 306), тешка ‘бремена’: Остануајќи тешка цареа ќерка од негоото велење, на деветте месеци си родила едно машко дете (2: 267), рулче ‘некрстено бебе’: кушање на рулче од клинои (9: 305), наречница ‘една од трите жени, коишто на третата вечер од раѓањето му ја определуваат судбината на детето’: Ја отворете, мори наречници, да му видите на овој сиромав што му е пишано, да му врви преку глаа (3: 180), Треката вечер пак ќе му наречуваат наречниците (на тие што се раѓаат) пак спроти мојава трпеза (4: 85), дар ‘подарок’: Зар Госпо те прати, чорбаци, оваа вечер да дојдиш при нас со дар и берикет на треката вечер од машкото ни дете што ни се роди (3: 191), крсти ‘е сведок на крштевање (по црковните прописи)’: и со Господ напред, годинава ќе венчаш, в година да крстиш (2: 25).

Со претсвадбениот период и свадбата се поврзани називите: стројник ‘тој што посредува при свршувачка’: Тамам, жено, арно ти текна – је рекол мажо – само Госпо да му даит здравје, да ќе му го курдисам за стројник анцијата, асли ни е баш пријател (5: 121), Аирлија ишала ќе бидит, честити царе ...чунки сум ти дошла стројник за ќерка ти (2: 55), ерген ‘неженет’: Јас ќе појдам до дома да ја земам другата книга, што се венчаат вдоец, оти оваа што ја зедев ет за ерген (5: 194), годеница ‘свршеница’: љубезна моја годеница, ела поблизу да те видам (3: 87), зет со невеста ‘младоженци’: да ми дојдиш на свадба за да бидиш нунко и да венчаш зет со невеста (2: 25), венчание ‘свршувачка’: Имало една невеста и еден зет, се венчале и по венчанијата

зето умрел (4: 127), Ја ела да си чукниме и аирлија да речиме, венчанијата што ќе се венчаме (3: 217), венча 'е сведок на склучување брак (по црковните прописи)': и со Господ напред, годинава ќе венчаш (2: 25), као што ми пиша, домаќине, ти во книгата што ми го прати момчето, така и јас напраив, куќи напраив и ќерка ми ја венчав (3: 195), Домаќинко, да го венчаш (ова момче) за ќерка ми, ...и си го венчала со ќерка си Меча (3: 194), Ај да ми бидиш еден домазет, ...сега на овој саат да ве венчам (5: 140), венча се 'склучи брак', венчање 'склучување црковен брак': и отидоа да се пригодуваат за венчање (5: 189), сват 'сродство на родителите чии деца стапиле во брак': свате, не треба да се лутиш толку оти не ти пуштив овие два месеци азно, чунки се поарцив за свадбата на сина ти, нека је жив, што му ја дадов ќерка ми (5: 128), сосвати се 'стане сват со некого; се ороди': за аирлија ишала ќе бидит; јас барам со голем чоек, некој што е, да се сосватам (3: 116), свадба 'семејна прослава, свеченост по повод венчавање, стапување во брак': Збор си врзале за до неделата да праат свадба (5: 134–135), Сè променета да ми одиш (ќерко); тики после свадба ќе напраам, гајди ќе клаам да свират, после ќе дојдат сватоите со зетот да те земат и на коњ ќе те качат (6: 28), гувее 'со молчење искажува почит': со голема радос гувеала девојката (5: 235), во пиењето ракијата попо ја виде во коше невестата кај гувееше (5: 193), Попадијата беше застанала во еден кош до катот, со рацете оспреди и да гувеи како млада невеста (5: 193), невестински алишта 'облека за невеста': со голема радос станала и се променила во невестински алишта (5: 134), Излегла и цареа ќерка од под шатор променета со тие невестински алишта (3: 214), дулак невестински 'невестински превез': невестата променета како за невеста и на глаата со семата дулакот невестински (7: 149).

Во врска со посмртната обредност се називите: умирачка 'смрт': Откако помина една година време, дошло саатот, и царицата падна болна за умирачка (5: 251), Тебе ти се чинит зер стопанка ни за свадба готвит јадење и пиење. Еј, море будала, таа готвит за умирачка (3: 68), гроб 'вечно почивалиште': Ние адет имаме во нашето село на трети ден да ојме на гроб со печена кокошка ...за ноќта да јади умренио (2: 32), и тамо (мајката) цел ден на деветте гробој си плачеше на секого со ред (2: 191), гробнина 'гроб': барем гробнината ќе му ја знаев и свеќа ќе му палев (2: 153), гробишта 'определено, уредено место каде што се погребуваат мртвите': Видело пупунчето една жена со една погача на глаа кај си ја носит за задуша на гробишта (2: 21), Е, се изнајадовме, пријателе де, ама као на гробишта, што рекол некој (3: 72), Ете му на стреќа на простио една жена умрена кај ја носеле за на гробишта да 'а закопаат (6: 76), гробар 'тој што погребува покојници':

подарете (браќа) по некој грош ...да му платам на гробаро (6: 185), саван ‘бело платно со кое се завива покојникот, покров’: Савано на болниот уште му е ексик. Готов е за умирање (8: 90), кивур ‘мртвечки сандак’: аманте, браќа, подарете по некој грош, за да му напраам на другара ми кивур (6: 185), сарандар ‘молитва што се чита секојдневно до четириесет дена од смртта’: ако не се пеит сарандар, душата на умренио не ќе имала навечер кај да легни (1: 187), гробештарска плоча ‘надгробна плоча’: сета се скаменила, се сторила како една плоча гробештарска (3: 185), дава за душа, задужбина, за душа, раздавок ‘јадење што се дава за „Бог да прости“, за да му се најде на покојникот’: Со туѓа пченица сакате да даате за душа, леб немате вие (4: 156), да ми идеше на гробот, да ми палиш свеќа и да ми раздаиш задужбина! (2: 141), вечна му памет ‘за помен за починат’: За умрен отсеа вамо да велиш: Бог да го прости, вечна му памет! (6: 97), не требит да ‘и жалиш (грошеите) оти ‘и даде тамам како што ти нарачал татко ти, вечна му памет и нека му се за душа и пред Бога му се нашле; ај ми ти со здравје и не ти треба никому да му кажуаш (5: 370).

Цепенков посветува посебно внимание на погребните обичаи и верувања во народната традиција, пишува за одење „на гајрет“ кај семејството на починатиот, за „метанија“, целивање на умрениот, давање за задуша, раздавок: Откоа ќе разберат роднини и пријатели, ќе почнат да идат со свеќи и киски од цвеќиња и гајрет да ѝ даваат на мајката или на домаќинката, ќе поседнат околу мртоецо околу наоколу, ќе тажат домашните, и друзи роднини што имаат... можат да потажат ако си имаат некој мили свој умрени и умрените некоаш живееле со тој умрен што е пред нив, ќе го замолуваат умренио да му носи здравоживо на своите умрени и друго (сп. и Тодоровска 1981: 254–255). Откоа ќе го допеат попојте, секој ќе стори метанија и ќе го целиваат умрениот (9: 153). По тажењето при погреб или помени, на присутните роднини и пријатели им се дели јадење, како раздавок за да му се најде за душа на покојниот (9: 151–156), Ручек ќе му готват али вечера за задуша да му даат на роднините и пријателите што ќе се вратат од гробишта (9: 152).

Во врска со обредно-обичајната практика поврзана со народниот календар, Цепенков раскажува Зошто се „држат“ некои празници (9: 156–157), како и за забраните што се поврзуваат со оддели празници, на пр.: Навечер не бидуало да шијат терзиите, нито жените бидуало да предат и друга работа да работат од Божик до Водици, чунки не била крстена водата и леунка била Богородица. Нефелало да се работи навечер од Велигден до Спасовден, за да биди добар берикетот и да не биди скапија. Со празниците се поврзани и некои обичаи и забрани

за храната и сл. До Преображение нефела да се јадит грозје дури не се пеит од попот и дури не раздаиш по комшии и др. Три пати праат питулицы у нас: спроти Варвара, спроти Божиќ (на Бадник) и спроти Игнат (9: 78).

Кај обредите и обичаите содржани во *христијанскиѝе ѝразнувања*, во различни периоди и социјални средини се согледува богатата народна терминологија поврзана со неподвижните и подвижните празници. На пр. светија 'светец': да знам кој ден кој светија јет за да го држам (5: 46), асли празник 'голем, верски празник кога не се работи': глеај рисјанко за отсега напред во асли празниците да не работиш што имат арпија (5: 47), бдение 'неспиење спроти големите христијански празници': во тие три дни и три ноќи рисјаните биле сè во (б)дение и во пос и молитва (4: 32), Целата ноќ... (б)денија чинеле (4: 31), Божик 'празникот на Христовото раѓање': Оф, бре брате мило мое, да одам в црква, арно ама не можам да превтасам од работа, тики само на Велигден и на Божиќ в црква одам (4: 172), За Велигден али за Божиќ, ќе удреше клепалото многу рано и ќе појдевме в црква (10: 328), поклади 'денот спроти пости кога последен ден се јаде мрсно': Отишол еден сиромачок на касапница да си купи еден цигер на ден поклади (5: 15), запоклади 'држи поклади': Запокладиле за велици пости и од чисти понеделник уште го зајале децата (татка си) да му сакаат: кој капче, кој антеријче, кој чевлиња да му купит за Велигден (3: 266), пост 'воздржување на верниците од мрсни јадења во определени денови', пости 'држи пост, се воздржува од мрсни јадења': Откоа сум се ватила за ум, оче дуовниче, да дури досега не сум се омрсила во постите (5: 45), Четириесе години Марија постила и сè се молила, во една пуста пустелија (4: 194), тримир 'тридневен пост': По постите требало тримир да се држи и откако огладнел новиот калуѓер отишол да го бара 'ржаниот леб, што го фрлил во трњето (8: 89), велики пости 'долг пост пред празникот Велигден': Сакал да пости за да се причести, како сите рисјани, во Велиципости (6, 56), На Чисти понеделник, зеле изин од егумено неколцина кауѓери од еден манастир да шетаат по планиње сите Велиципости и тамо да се молат Богу (4: 194), Велипеток 'петокот пред Велигден (денот на Христовото распетие)': Еден овчар си дошол од овци дома, на ден Велипеток (5: 257), Велјасабота 'саботата спроти Велигден': ден по ден, дошла велјасабота и го спашкале дечињата сиромачокот да му купи тоа што му таксуал (3: 266), На Велја сабота (Зосија) си дошол на манастир (4: 195), На тие деца... беше му купиле таткои му уште пред Велја сабота по нешто (3: 266), Велигден 'голем христијански празник, ден на Христовото воскресение': Си накупил (сиромачо) од сè што му требаше за Велигдено и

коа си дошол дома... сите се израдуале и ристос воскресесе го пеале (3: 264), коа ќе ни купиш, тате, нам вевче и антеријчиња за Велигден? (3: 266), Е, неќум лаф, козаре – си бил многу каќметлија, зер на ден Велигден си се родил (6: 207), Еднаш је Велигден во годината (3: 267), Оти работите денеска на ден Велигден? (3: 263), Чекај сега жено да одам в чаршија за да ти пригодам од сите убаиње за Велигден (3: 318), Го четат момчето како некое црвено јајце на Велигден (5: 122), и му раскажал на сите селани оти попо на граои го нашол Велигден коа ќе биди (6: 159), велигденски алишта/ руба ‘облека што се подготвува на Велигден’: Му собрала опинците и му измила нозете и го променила со велигденцката руба (2: 156), Сите граѓани да се испроменат со велигденските алишта (5: 136), воскресение ‘Исусовото воскреснување’: по вознесуањето ристово сите апостоли оделе по селата и градоите да проповедуваат ристосојте чудесии и негоото воскресение (4: 159), второ воскресение ‘денот кога сите мртви ќе оживеат за да им се суди за животот што го поминале на земјава’: ји увери (свети апостол Тома) тамошните луѓе оти има друг век и второ воскресение (4: 160), свети Трипун ‘верски празник посветен на св. Трифун’: За во Тиквешко сум слушал: за во старо време оделе и Турците, како што оделе рисјаните, на еден свети Трипун со леб и вино да го сторат адето (4: 46), свети Вртоломеја ‘празник посветен на светиот апостол Вартоломеј’: Свети Вртоломеја со единаесетте апостоли се наредени да молат сонцето да го заврват од лето на зима (4: 40) итн.

Роднинскиите и брачниите односи се изразуваат со називите: родители, татко, мајка ‘татко и мајка’: Ов бре, побратиме, ако можиш тоа добро да ми го сториш, да ослободам мојте родители, брат ќе те имам и на овој век и на другио (4: 125), Ете тој ми је алот, сестро, сега ти татко, ти мајка (2: 198), Јас сум од далечно место (честити царе), од еден арен татко и од лоша мајка (3: 285), дете, чедо ‘дете’: да го викниш ти едно дете мое што стои на порта (5: 338), цел ден на сонце да се мачиш, али за вака сум мислила јас, море чедо мое? (5: 259), сираче ‘дете без родители или без едниот од нив’: Умрел постарио (брат) и остаил децата сираци (5: 50), баба ‘мајка на родител’, дедо ‘татко на родител’: Треба (синко) јако да прашаш: кој ѝ је татко, мајка, баба, дедо, стрико, вујко и од нив ќе земиш урнек каква је чупата (2: 221), дедо ‘тест’: Си оделе на гости (дедото и зетот) еден у други дури биле живи (2: 295), баба ‘тешта’: Дедо ми и баба ми ме молија да ја имам под рака невестата ми, оти била аџамија и мала (5: 268), прадедо ‘татко на дедо или баба, предок’: си ја зел сета стока негоа и стоката од чоекот што ја имал од деда, прадеда (2: 236), брат, братенце ‘син во однос на другите деца на истите родители’: Му текнало на помалио

брат Петрета за зборот што му го рече мајка му (3: 97), премини ме (преку река), братенце (4: 285), сестра, сестрица 'ќерка во однос на другите деца на истите родители': Заошто, мори сестро, неќиш да се мажиш? (3: 185), Ајд' да си ми жива, ако ме куртулисаш, сестра ќе те имам и на овој век и на другио век (6: 108), Мори сестрици, што грешка сторивме, буљбуљо го испуштивме... (5: 7), стрико 'брат на таткото', вујко 'брат на мајката': Треба (синко) јако да прашаш: кој ѝ је татко, мајка, баба, дедо, стрико, вујко (2: 221), зет 'сопруг на ќерка во однос на нејзиното семејство, сопруг на сестра во однос на нејзините брат, сестра или браќа и сл.': Сестри му на момчето му кажале на браќа је на невестата оти зетот бил многу гален (3: 177), Блазе на ќерка ми и мене со ваков зет! (3: 115), снаа 'жената на синот во однос на неговите родители; жената на братот во однос на другите браќа и сестри', золва 'сестра на сопругот': Снаата од ден на ден сè поеќе ја пизмела и је барала крајо да 'а снема од куката золвата (2: 161), Уште поеќе је влегол ѓаоло во срцето и промислила друго зло да му напраи на золва је (2: 161), братучед 'роднина по мајка или по татко, син на чичко, вујко или на тетка': Море не је сеедно, а братучед, туку као ќе ми даваш гајрет! (5: 77), По малце време прати по братучедите си и 'и донесе тамо, та 'и кладе и нив да бида(т) големци (2: 279), внук, внуче 'машко дете од син, ќерка, од брат или сестра': Многу пати момчето се здечкувало со друзи момчиња, алацак внуци од браќа (3: 199), Мило му било (на царо) да види едно внуче од синои си (2: 272), Чекај да 'и обидам јас внучињава (5: 351), внука 'ќерка од ќерката или синот на некого': О мори ќерко, да зер ти си му внука на дедо ти што је во цевнемот? (6: 226), превнук 'потомок': Умирајќи Адам и Ева, душите му појдоа во вечна мака при ѓаоло, и сите луѓе: внуци и превнуци Адамои што умираа (4: 18), крштеница 'кумашинка': До годината по Божја заповед осиромаше нунката, а крштеницата се обогати (4: 144), нунко 'кум': да ми дојдиш на свадба за да бидиш нунко и да венчаш зет со невеста (2: 25), нунка 'кума': Нунката да ји биди аргатка при крштеницата да ји жние (4: 144), свекор 'татко на сопругот': Свекор је – и тој така беше рекол, и сите беше ја избакнале и си отишле дома со големо веселје и радос (5: 336), свекрва 'мајка на сопругот': На тие зборои од свекрвата беше је пукнало пердето на невестата и беше го слекла кожувчето од себе (6: 39), бацанак 'мажот од сестрата на жената наспрема мажот од другата нејзина сестра': Најдолу нека седи момчето, со децата оти тој за таму је достоин, а не до мене и до неговите бацанаци (3: 30), Аман, бре бацанаци, елате да ми помогите за да го изваам коњот од калта (3: 30), маж 'сопруг', жена 'сопруга': Мори домаќинко, ...да ја заколиме кокошчицана и меси една погача од бра-

шенцето, та да го канам Господ за вечера рекол мажот на жената си (4: 63), вдовец 'маж по смртта на сопругата': останал мажот вдоец и страден за заварена манца (5: 340), Зер и тој, завали, ет некој вдоец, ја вдојца (2: 151), вдовица 'жена по смртта на сопругот': Зер малку вдојци попе си видел и си венчал? (5: 194), мажот ѝ умре и двоица остана (4: 89), домазет 'маж што по женидбата живее во куќата на родителите на својата жена': Ќе те внесам во незината куќа домазет (4: 125) и др.

Од областа на *народна̄а медицина* застапени се бројни називи на болести: болест 'заболување': Ќе те молам, еќимбаши... да го викниш ти едно дете мое што стои на порта, за да го видиш од една болес неверна што му се добила (5: 338), Цар костадин имал една болес на снагата, сета во струпје (4: 29), Во тоа време беше се поболил царот од некоја болес лоша (5: 276), Нозе немам да одам од пушта болес што имам и од лошата моја старос (4: 210), Одвај беше умрел од една страшна болес (5: 187), болештина 'болест, болка': од пустата болештина, што го болеше, вид виделија ватил (2: 16), падне болен 'се разболе': по неколку дни паднала болна големата снаа (2: 163), Царицата падна болна за умирачка (5: 251), дамла 'срцев или мозочен удар': Дамлата го удри, затоа се поболи (7: 192), дотрчал да види што го нашло што паднал Грко као од дамла (6: 140), желки 'отоци на вратните жлезди, скрофули', заушка 'воспаление на заушните жлезди': За заушка кога да изваит некое дете, има луѓе без билка што знаат да ја оздрават. Ќе напишат на некое парче книга нешто писма, и ќе му ја залепит (9: 284), клинови, клиње 'болест кај малите деца во ципите': Суите клинои биле в срце, а водените сет надвор во ципата (9: 301), Клиноите не биле само две турлии, суи и водени, ами биле седум-осум турлии: кучешки, магарешки, мачкини, од сливи, од ветра, од надвора и од друзи турлии (9: 305), курдеши 'осип со меури, кожна болест, копривница': Од пуст с' клет за работа курдеши извади (3: 301), очобол 'болка на очите': Беше 'и ватило нив еден очобол (3: 143), кроста 'кожна заразна болест со јадеж, рани на главата и на нозете': сум болен од пустата кроста, тики од тоа не ќе можам да ја повасам (2: 20), струпје 'засушени рани': имал една болес на снагата, сета во струпје (4: 29), мајасил 'кожна болест што се пројавува со пукање на кожата на рацете и на стапалата': Јадел по едно лајче и оздравил од тој лош мајасил (9: 225), црвеница 'вид кожна болест': Црвеница ти е, синко, му рекла, ќе ми ти оздрави веднаш, оти мене мошне ми е по рака (9: 138), јаникара 'вид заразна болест, црн пришт, антракс, сино болче, модрица': Се притруса како приш при јаникара (8: 93), бодеж 'остра болка': жена се поболела од бодеж во левата бо-

ска (5: 51), жолтица ‘заразна болест’: Ако је остаиш треската да вати корен, ќе те сврти на жолтица (2: 108), треска ‘грозница’: И треските биле „турли-бе-турли“, едни имало со студ што ’и тресат луѓето, други со горештина, треќи ни со студ ни со горештина потајно ’и тресат (9: 131–139), срдешница ‘пролив’: Срдешницата го изеде (8: 201), чума ‘тешка заразна болест’: Свети Аралампиа – да ја држи чумата под нозе да не ја остаат да и бие луѓето (4: 40), панукла ‘чума’: Пануклата кога биеше, помалку луѓе имаше (8: 81), срце болење ‘болка во срцето’: ацале го викале, чунки болниов ќе умрел, од срце болење (5: 10), припаѓа од надвора ‘епилепсија’: Нефела да стојат пелени ноќе надвор од мало дете за да не му се земи соно и друго, да не припаѓа од надвора (9: 278) и др.

Од постапките за лекување се практикувало „бележување со маја“ ‘пресадување на гнојот од гнојниците на заболените од сипаници на здрави луѓе, пелцување’: татковиот „еќимлук“ за да „бележуат деца од сипаница (10: 310), крв пуштање: Натрежните болести ѝ лекуваше со надвор сурдисување и со крф пуштање од рака, ама ако беше болнио со голема тежина на срце и огнеи (10: 310).

Баењето, односно лекувањето со магии, претставува тајно дејство против злите духови, стравот, болестите, душевните растројства и др., со употреба на магиски или обредни предмети, билки, свети води и тајни зборовни формули. Цепенков ги забележал баењата (9: 271–307), и покрај своевидната тајност со која се обвие, за да не им се „расипе“ моќта на баењето, на пр.: кушање на рулче од клинои (9: 305), кушање за од заодлива кашлица (воденичарска): Да го задоиш детето од црна магарица млеко велејќи: кашлицата од детето да биди на магарицата (9: 301), кушање со девет деланчиња: му куша со девет деланчиња пресечени од еден клин од некоја кола, ама украдом да се пресечи, а не да те види стопано, оти не било за лек (9: 304), кушање со девет јагленчиња (9: 304), кушање со девет зрна грав (9: 303), кушање со црно предено: арно било да му врзиш на дете еден конец од црно предено на гуша, од пусто предено, демек од некоја умрена жена, што остаила недоработено (9: 301).

Заштитно дејство ѝ се припишува на амајлијата ‘предмет што се носи со себе за заштита од болести, уроци и сл.’: Дете лично за да не го ваќаат уроци, го нацрнуаат на чело со троа чад, му шијат на капата амајлија, од крт рака, праена со троа стрebro, го мијат со крстена вода (9: 277).

Благословиите и *клејвиите* како кратки говорни народни умотворби претставуваат неисцрпно фолклорно богатство. Благословувањето за здравје и среќа на семејството и домаќинството, за благосостојба,

подбар род и сл. е нераскинлив дел од семејните и календарските обичаи, од селскостопанската, занаетчиската дејност и др.: Нека ти е аирлија, за век да се ќердосате! (2: 243), Да ми си жива и здрава и векоита! (6: 45), Синко, да си ми блаосоен и векоит! (5: 219), Аирлија да ни е, свату, радоста, аирлија и векоита! (5: 332), Седете ми со здравје и добро видение! (4: 126), Брацка љубов и добра мисла, Господ да ни даит! На стари годиње добра старос и добри дни! Да ви се исполни куќата ваша, да имате од сè што ќе ви посака срце и здравица ви! (4: 152), Ај нека ви е блаосоен берикетот! Со здравје да си го јадите и пиете! (4: 141), Ајде со здравје да се носат алиштата, да се ќердосаат и кај што треба да се врати! (10: 33).

Најбројни се благословите со споменување на Бог, Господ: И со Господ напред, годинава ќе венчаш, в година да крстиш! (2: 25), Ај, Господ нека ми те блаосои синко, и ум и разум да ти даит!, Ајде така да речи Госпо, да исчекаме и на ваши куќи! Ајде и на наши куќи да ни даит Госпо, али и на ваши куќи! (8: 289), Ајде нека речи Госпо да сме здрави и живи и да дочекаме вакви дни и до година! (8: 289–290), Господ тебе (чедо) да ми те чести и да ми те блаосои, да имаш огон во куќата до века (4: 150), Нека ти е аирлија ќерка ми, за век да се ќердосате (2: 243), Господ да ми ти ја и поживит и век со неа да си ќердосаш! (5: 193).

Клетвите се вткаени во народното секојдневие, обично како одговор на сторено зло, на пр. Бог да го убие/отепа/суди/ослепе и др. Го зеда на душа, бог да 'и убие! (2: 132), Ах, ах, госпо да те отепа! (3: 315), Господ да го суди и да му плати! (5: 297), Море, слези од магаре бре чоку да би госпо те ослепел! (5: 93), госпо да ти плати, пријателе – му рекол – што ме зеде на душа да си земам белјата (6: 14), Да би Господ ве отепа мори и цар небесен поразил што ми запустивте куќата, да би пусти глаите да ви бидат! (6: 229). Сп. и заколнувања: Ако те лажам, аир да не видам! (6: 66), Да ослепеам, и да окореем, и две на едно да не клаам, ако те лажам! (6: 44).

Со голема посветеност Цепенков ги опишувал и *дейскиите иџри* (9: 311–372), во кои се забележани многу ретки, помалку познати називи: атка 'детска игра со ореви', ашици 'игра со ковчиња од глуждот на јагне или јаре': Море домаќине, море душко, оти играш како некое дете со кукли и со ашици? (6: 71), Имало повеќе начини за играње со ашиците, а ашиците имаат различни имиња: којнак, линца, салче, срка, куна, чолта, звич, бојнуз: ашикот на првата страна се вика куна, на втората чолта или звич, на втората-третата страна бојнуз, на четвртата страна плеќи и одоздола дупка (9: 397), бишка 'детска игра со стапчиња и коска': Играчката на бишка ја играат децата со стапчиња

и со една коска наречена бишка (9: 333), по време, сакале децата негои да играат со бишка и барајќи децата некоја коска, или некој рог да играат, ја видоа глаата во камарата (5: 262), грау-пиле ‘детска игра во која едно дете е во улога на квачка, а други се пилиња’ (9: 359), дама ‘детска игра (обично со гравчиња)’: коа и чу тие зборои од Дуња Гузели, веднаш беше кандисал и се вкрстил да играат дама (5: 113), јадец ‘игра со ковче како чапорешка’, камен фрлање ‘детска игра со фрлање камен’: Каменот фрлање се фрлат на три турлии: стојана со двете раце, стојана со едната рака и трчана со една рака (9: 311), кукла ‘женска фигура како детска играчка’: Море домакине, море душко, оти играш како некое дете со кукли и со ашици? (6: 71), надрипуана со педи ‘детска игра со скокање’: Откоа ќе се изнафатат две и две деца за ортаци, ќе лежат две деца за да се надрипуаат (9: 312), лета-лета магаре ‘детска игра што се игра седејќи’, ложана ‘детска игра со стапови, што ја играле говедарчиња, воловарчиња’, мижи-татарка ‘детска игра во која едно дете мижи, а другите се кријат, на змичка’, упечок малечок ‘детска игра за мали деца’, фаќање со кусо и долго ‘детска игра’: ако вати кусото, ќе си даит што му је реченото, а пак ако вати долгото, другои ќе си даит (9: 352). Со детските игри се поврзани и називите: башариј ‘водач, тој што ја предводи играта’: ќе се нареди еден од играчите башариј (9: 364), пирле ‘парче од тула со кое се играла истоимената игра’: Секое дете што ќе играт со пари на пирле ќе си има една пирла и со пирлата ќе врлаат (9: 342).

Цепенков не ги запоставил ниту старите демонолошки *ѝразнове-рија*, опишувајќи случки со сеништа, вампири – појавувањето, злоделата на вампирите по слушање од „очевидци“ (Иљоски 1981: 85). Тој раскажува за „страшните видувачки“, на пр. за сениште ‘зол дух’: На часот беше зел казмата и го ископал сеништето (9: 94), ветроштина ‘зол дух, сениште’: имало едно дрво ветерничало и под тоа дрво се збирале гоамити ветроштињето (3: 144), вапир ‘зол дух (обично мртовец), гробник, врколак’: бре, селани, остајте му куќата на вапирот оти оваа ноќ само бабата ви ја удаи (6: 201), за самовили ‘митолошко женско суштество што се поврзува со шумите и реките’: беше го ватиле самовилите момчето отполу удолу и си останал како удрен в глаа, ни горе, ни долу (2: 131).

Марко Цепенков се одликува не само со непосредноста и живописноста во раскажувањето, туку и со искористувањето на изразните можности на народниот јазик и лексичкото богатство, коешто е преземено од народното творештво, од колективното искуство, обредите и обичаите, човековите судбини, верата и верувањата, сфаќањата и др. Во жанровски разновидното фолклорно наследство се содржани на-

родниот дух, сфаќањата и јазикот со сите особености на прилепскиот и други македонски говори, со кои можеме да проникнеме во скриените катчиња на народната душа на нашите предци.

Литература

- Аго, А. 2006. *Турскиите јазични елементи во јазикот на Марко Цепенков*, Скопје: Алогос-А.
- Велковска, С. 2018. Фразеологијата на Марко Цепенков, *Предавања на I меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 40–55.
- Иљоски, В. 1981. Прозата на Марко Цепенков – извор и инспирација, *Симпозиум посветен на живојот и делото на Марко Цепенков*, ур. Блаже Конески, Прилеп: МАНУ, Друштво за наука и уметност, 81–91.
- Јашар-Настева, О. 1979. За хуморот кај Марко Цепенков, *Прилози*, IV, 2, Одделение за лингвистика и литературна наука, Скопје: МАНУ, 17–49.
- Јашар-Настева, О. 1980: Лексикографската работа на Марко Цепенков, *Предавања на XII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 87–96.
- Конески, Б. 1981. Јазична споредба меѓу записите на Марко Цепенков и некои други македонски текстови од XIX век. Во: *Симпозиум посветен на живојот и делото на Марко Цепенков*, ур. Бл. Конески, Прилеп: МАНУ, Друштво за наука и уметност, 335–342.
- Макаријоска, Л. 2021. *Етнолингвистички студии*, Скопје.
- Митева, Д. 1992. Речникот во приказните на Марко Цепенков, Во: *XVIII научна дискусија на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 139–146.
- Пенушлиски, К. 1958. Автобиографијата на Марко К. Цепенков, *Македонски јазик*, IX, кн. 1–2, 109–145.
- Саздов, Т. 1974. *Марко Цепенков како собирач на македонски народни умотворби*, Скопје: Мисла.
- Тодоровска, З. 1981. Тажачките песни во собирачкиот опус на Марко Цепенков, Во: *Симпозиум посветен на живојот и делото на Марко Цепенков*, ур. Бл. Конески, Прилеп: МАНУ, Друштво за наука и уметност, 253–361.
- Цепенков, М. К. 1972. *Македонски народни умотворби, I–X*, прир. К. Пенушлиски и сор., Скопје: Македонска книга.

Liljana Makarijoska

THE COLLECTING ACTIVITY OF MARKO CEPENKOV
AS A SOURCE FOR ETHNOLINGUISTIC RESEARCH

Summary

Subject of our interest is the work of the enthusiastic collector of the Macedonian spiritual cultural heritage, Marko Cepenkov (1829 – 1920), which has invaluable significance not only from a folkloristic, ethnographic, but also from a linguistic, i.e. ethnolinguistic aspect. As an excellent expert for the folk life, for the profound folk wisdom, he was deeply inspired by the colloquial speech used in his surroundings, recording both the rich Macedonian lexicon and the folk phraseology. The genre-diverse folklore, and ethnological material collected by Cepenkov (from stories, songs, proverbs and sayings to customs, beliefs, blessings and curses, etc.) contains valuable, rare archaic and dialect words from everyday life, agriculture, and etc., rituals and customs related to the folk calendar, children's games, representations of flora and fauna, folk medicine, spells, beliefs, dream interpretation, etc. Cepenkov gave the future generations a rich original material evidencing the life in the past, and in the treasury of the folk wisdom he preserved a valuable lexical and phraseological wealth excerpted from the vernacular, serving as a precious source for enrichment of the Macedonian lexical fund.

Keywords: cultural heritage, folklore, lexicon, archaisms, dialectisms, phraseology.

